

Repertori dels manuscrits en llengües romàniques conservats a biblioteques barcelonines

Gemma Avenoza i Vera

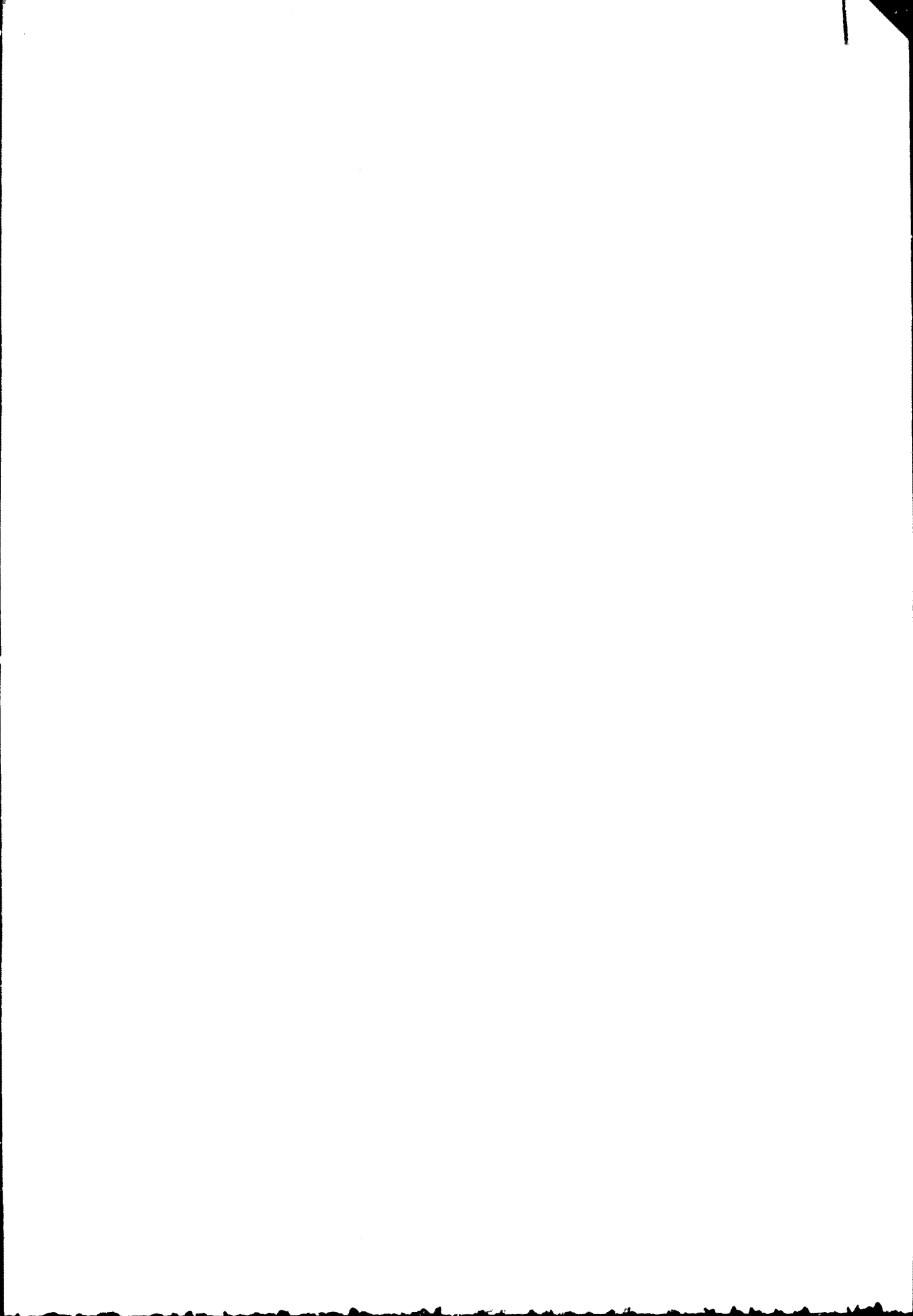
ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**REPERTORI DELS MANUSCRITS
EN LLENGÜES ROMÀNIQUES
CONSERVATS
A BIBLIOTEQUES BARCELONINES**

Memòria presentada per
Gemma Avenoza i Vera
per optar al grau de
Doctor.



Abans de començar l'exposició d'aquest treball vull fer palès el meu agraïment a totes les persones que, amb consells, aclariments i, sobretot, tanta paciència a l'hora d'atendre les meves consultes, m'han ajudat a dur a terme aquest estudi.

Vagi el meu agraïment als directors de les biblioteques, especialment a A. Mundó, que m'autoritza l'accés a manuscrits exclosos de consulta i a A. Borràs, que em proporcionà separats difícils de trobar; als bibliotecaris i a les bibliotecàries que m'han vist demanar una vegada darrera l'altra els manuscrits, per la seva paciència i simpatia.

Què haig de dir dels professors i professores, tant de la Universitat Central de Barcelona, com de la de Madrid-Alcalà, de la de Santiago o de la de Lisboa? A tots ells el meu agraïment més sincer. No puc estar-me de citar especialment a Carlos Alvar, qui em suggerí el tema de la recerca; a A. García Gómez, qui em donà una sèrie d'orientacions que resultaren imprescindibles; a García Oro, qui em donà valuoses indicacions sobre qüestions paleogràfiques; a R. Lorenzo i Eva Castro, que m'orientaren davant lectures dubtoses; a A. A. Nascimento, qui m'encoratjà a adreçar d'ara endavant els meus treballs envers tècniques codicològiques; a Antón Santamarina, qui em permeté emprar els mitjans informàtics dels quals disposa l'ILGA; a Jordi Redondo i a la pacient Rosa

López i Prieto que han revisat l'original i a tots els companys i companyes de la Universitat de Santiago de Compostela, que m'han animat i ajudat. A tots ells moltes gràcies.

Hi ha, però, dues persones que no vull deixar d'esmentar, les dues m'han fet costat en tot moment i, sense el seu suport, no hagués estat possible arribar a escriure aquestes línies: són el meu Director, Vicenç Beltran, que m'ha dedicat temps, consells i preocupacions, i Javier Bufaluy que m'ha ajudat en l'elaboració dels programes que m'han servit per editar el repertori i, com ell, a tota la meua família que s'ha guanyat el cel.

0	Introducció	xii
0.1	Motivació. Estat de la qüestió	xiii
0.1.1	Intenció d'aquest treball	xix
0.2	Abast i límits de la recerca	xxi
0.3	Metodologia	xxviii
0.3.1	Selecció de les dades a recollir en el repertori. Establiment d'un formulari de treball	xxviii
0.3.2	Descripció externa dels manuscrits	xxxv
0.3.2.1	La matèria suport de l'escriptura	xxxvi
0.3.2.1.1	El pergami	xxxvi
0.3.2.1.2	El paper	xxxvii
0.3.2.2	Dades excloses d'estudi	xlvi
0.3.3	Descripció interna	xlix
0.3.3.1	Decoració dels volums	li
0.3.4	Observacions generals	lii
0.3.5	Referències bibliogràfiques	liii
0.3.6	Disposició dels materials en el repertori	liii
0.3.6.1	Precisions gràfiques	liv
0.3.7	Els índexs	liv
0.3.8	Documents	lv
0.3.8.1	Document 1: Formulari inicial	lvi
0.3.8.2	Document 2: Formulari de treball	lvii
0.3.8.3	Document 3: Formulari d'anàlisi codicològica, Fac. de lletres de Lisboa	lx
0.3.8.4	Document 4: Presa de mides de la reglura	lxii
0.3.9	Remarques finals sobre la metodologia emprada	lxiii

0.4 Fons estudiats	lxiv
0.4.1 Les biblioteques de Barcelona	lxiv
0.4.2 Els catàlegs. Estat actual de la informació	lxvii
0.5 Abreviatures emprades	lxxii
PART I. Repertori	1
1. REAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA	2
§1 Raison Vidal de Besalú, Judici d'amors	3
Citacions de Trobadors al Judici d'amors	6
2. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (Fons de Sant Cugat i de Ripoll)	13
§2 [Lleis d'amors]	14
§3 [Sacramentarium. Ensalm als sants Cosme i Damià]	21
§3.1 [Ensalm als sants Cosme i Damià]	24
§4 [Homiliarium. «Amore, amore, amore...»]	26
§4.1 [Tensó sobre l'amor]	29
§5 [Doctrina Puerilis. Doctrina, en italià]	30
§5.1 [I dieci comanda della lege nostra]	32
§5.2 [E .vii. sacramenti della chiesa]	33
§5.3 [Le septe opere della misericordia]	34
§5.4 [Gli septe peccati mortali]	35
§5.5 [Le .vii. virtù prinpali]	35
§6 [De dilectione Dei et proximi. Oracions en castellà i aragonès]	37
§6.1 [Oració]	40

§6.2 [Oració a sant Antoni]	41
§7 [Documents diversos. Regles de trobar, tractats i cançoners]	43
§7.1 [Regles de Trobar]	46
§7.2 [Tractat sobre els gèneres poètics]	48
§7.3 [Tractat sobre les maneres de les rimes]	49
§8 Aristòtil, Ètica	51
3. ARXIU DEL PALAU RECASENS	57
§12 Sal·lusti, Conjuració de Catilina i Guerra de Yugurta	58
§12.1 [Conjuració de Catilina]	64
§12.2 [Guerra de Yugurta]	66
4. BIBLIOTECA DE L'ATENEU BARCELONES	68
§13 [Cançoners del s. XV]	69
Cançoners de l'Ateneu Barcelonès	74
§14 [Petrarca, Triomfi, amb comentaris en català]	92
5. BIBLIOTECA DE CATALUNYA	97
§15 Cançoners Vega-Aguiló, I	98
Cançoners Vega-Aguiló, ms. 7 Ve-Ag-I. Poemes	104
§16 Cançoners Vega-Aguiló, II	119
Cançoners Vega-Aguiló, ms. 8 Ve-Ag-II. Poemes	123
§17 [Cançoners Gil, Sg]	136
Cançoners Gil. Poemes	142
§18 [Autoritats de la Sagrada Escripura]	233
§18.1 [Citacions bíbliques]	237

§18.2 [Autoritats de les Sagrades Escripures]	238
§18.3 Reyes del linatge de los godos	239
§18.4 [Recepta per fer aigua per als ulls]	239
§19 [Leis d'amors]	241
§19.1 Mirall de Trobar	244
§19.2 Regles de trobar	246
§19.3 Regles de trobar	247
§19.4 Doctrina de compondre dictats	248
§19.5 Compendi	250
§19.6 Doctrina d'acord	251
§19.7 Glossari	252
§19.8 Las flors del gay saber	254
§19.9 Llibre de concordances	255
§20 Crònica de los estados peninsulares	257
§21 Boccaccio, Corbaccio	260
§21.1 Corbaccio	264
§21.2 Epistola	266
§22 Crònica aragonesa	268
§23 Juan Fernàndes de Heredia, Gran Crònica de Espanya	274
§23.1 Gran Crònica de Espanya	279
§24 Cançoner Musical de Barcelona	282
Cançoner Musical de Barcelona. Poemes	285
§25 Valeri Màxim, Famosos hechos de ilustres varones antiguos	295
§26 Sant Francesc, Cantico di Frate Sole	301
§26.1 Cantico di frate Sole	304
§27 Libro de la comunidad de Teruel	306

§27.1	Libro de la comunidad de Teruel	308
§28	Egidi Romà, Regiment de prínceps. Versos en castellà . . .	310
	Pomes	313
§29	Anbnia, Triste deleitació	315
§30	Llibre dels repartiments d'Oriola	320
§30.1	Llibre del repartiment d'Oriola	323
§31	Leonardo Bruni, Vita di Tulio, Vita di Sertorio. Petrarca, Itinerario.	325
§31.1	Vita di Tulio	328
§31.2	Vita di Sertorio	330
§31.3	Viaggio di Terra Sancta	331
§32	Vision delectable	334
§33	Pseudo-Sèneca, Proverbios	339
§34	Aben Ragel, Libro de los juicios de las estrellas	344
§35	Bartolome Carracciolo, Cronica di Napoli	349
§35.1	Cronica di Napoli	352
§36	Varia humanística. Sonet	355
§36.1	Col tempo animal siluagio e strano	358
§37	Fueros de Jaca	359
§38	Miscel·lània de textos catalans. Poema en castellà . . .	363
§38.1	Vivo moy deseparado	367
§39	Alfons X, Partida Segunda (fragment)	368
§40	Pedro López de Ayala, Estoria del rey don Pedro	372
§41	Regla de san Benet	378
§41.1	Regla	382
§42	Vita di santa Margherita	386

‡43	Vendetta di Vespasiano. Storia del turco	392
‡43.1	Vendetta di M. Jesu Cristo fatta per Vespasiano	395
‡43.2	Istoria del gran Turcho quando fo roto a Belgrado in Ongaria	396
‡44	Llibre d'hores, amb oracions	398
‡44.1	Meditacions saint Augustin en parlant a Dieu	403
‡44.2	Oració	404
‡44.3	Oració	405
‡44.4	Les XV Joyes de Notre Dame	406
‡44.5	Les sept requestes	407
‡44.6	Oració a la santa Creu	408
‡44.7	Oració a sant Denis	409
‡44.8	Oirison de Sainte Geneuieue	410
‡45	Llibre d'hores de la Verge, amb oracions	412
‡45.1	Oracion de Nostra Dona mot deuota	413
‡45.2	Autre oracion de Nostra Dame	414
‡45.3	Oració	415
‡46	Llibre d'hores de la regió de Flandes	416
‡46.1	Devota oration de Nuestro Señor	417
‡47	Cançoner de don Pedro de Aragón	419
	Cançoner de don Pedro de Aragón. Poemes	424
‡48	Pablo de Santa Maria, Las siete edades del mundo	428
‡48.1	Las siete edades del mundo	431
‡49	Laurent de Blois, Libre de vicis e virtuts	432
‡50	Suite du Merlin	437
‡51	[Seneca, Medea i altres]	441
‡51.1	Medea	445

§51.2	Dotrina de hablar e de callar	447
§51.3	Buenos dichos de philosophos	448
§51.4	Estoria de Jugurta	449
§52	Regla de Sixena	451
§53	Regla de santa Clara	454
6.	BIBLIOTECA PROVINCIAL I UNIVERSITÀRIA	457
§62	Obres de Juan de Mena i altres	458
§62.1	Oracion de nixer Gianogo Maneti	462
§62.2	Coplas contra los pecados mortales	464
§62.3	Coplas contra los pecados mortales (continuació) . . .	465
§62.4	Comemoracion de muchos varones insignes de España . . .	466
§62.5	Coplas al señor Diego Arias de Avila	468
§62.6	Requesta	469
§62.7	Contra los que dicen que Dios no da bien por bien ni mal por mal	470
§62.8	Esparsa	472
§63	Joan de Castellnou. Compendi	474
§64	Jardinet d'Orats	479
	Jardinet d'Orats. Poemes	484
PART II.	Textos	502
Vita	di santa Margherita Ms. 1601 de la Biblioteca de Catalunya	504
Ms. 1602	de la Biblioteca de Catalunya	550
	Storia del gran turcho quando fo roto a Belgrado in Ongaria	550
	Vendeta di Vespasiano (fragment)	574

Col tempo animal selvaggio, stranno. Ms. 1010 de la Biblioteca de Catalunya. Sonet	575
Amore, amore. Ms. 65 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.	576
Devocionari. Algunes oracions en francès, provensal, italià, aragonès i castellà	578
Ms. 1850 Biblioteca de Catalunya. Oirison de Sainte Gençieus	578
Ms. 1851 Biblioteca de Catalunya. Oracion de nostra dona mot deuota	579
Ms. 61 Arxiu de la Corona d'Aragó (Sant Cugat). Doctrina Puerilis.	584
Le dieci comanda della legge nostra	584
I .vii. sacramenti della sanota chiesa	584
Le septe opere della misericordia	585
Gli septe peccati mortali	585
Queste sono le .vii. opere cioe virtu prinpali	585
Ms. 88 Arxiu de la Corona d'Aragó (Sant Cugat). Oración a san Antonio	586
Biblioteca de Catalunya, Ms. 1852. Deuota oración de Nuestro Señor	586
PART III. Estudis	588
Un fragment de crònica aragonesa. El Ms. 245 de la Biblioteca de Catalunya	589
Una altra traducció castellana medieval dels Morabilia de Valeri Màxim	596
Biblioteca de Catalunya, Ms. 3190. Extrets de la traducció de la Medea de Sèneca	611
Un manuscrit exclós, Ms. 189 de la Biblioteca Universitària i Provincial	620

PART IV. Índexs	626
Autors	627
Atribuicions de les obres en vers	633
Traductors	636
Copistes	636
Antics posseïdors	637
Dedicataris de les obres	639
Títols	640
Rubriques de les obres en vers	645
Primers versos	656
Arab	356
Castellà	656
Castellà i llatí	661
Francès	661
Francès i llatí	663
Italià	663
Provençal	664
Correspondències amb el repertori de Pillet-Carstens	675
Correspondències amb el repertori de Frank	681
Correspondències amb el repertori de Dutton	686
Correspondències amb el BOOSTJ	689
Índexs de probatòries	690
Inici text (Primera paraula)	693
Inici text (Segona paraula)	695
1r. / 1v. (Penúltima paraula)	698
1r. / 1v. (Última paraula)	700

1v. (Primera paraula) 702

1v. (Segona paraula) 704

1v. / 2r. (Penúltima paraula) 707

1v. / 2r. (Última paraula) 709

2r. (Primera paraula) 711

2r. (Segona paraula) 714

2v. / 3r. (Penúltima paraula) 718

2v. / 3r. (Última paraula) 718

3r. (Primera paraula) 720

3r. (Segona paraula) 722

Menys 2 recte, inici (Primera paraula) 724

Menys 2 recte, inici (Segona paraula) 727

Menys 2r. fi, (Penúltima paraula) 729

Menys 2r. fi, (Última paraula) 731

Menys 2r. / menys 1r. (Penúltima paraula) 733

Menys 2r. / menys 1r. (Última paraula) 735

Menys 1r. (Primera paraula) 737

Menys 1r. (Segona paraula) 739

Menys 1r. (a) / menys 1r. (b) (Penúltima paraula) 742

Menys 1r. (c) / menys 1r. (b) (Última paraula) 742

Menys 1r. (b) (Primera paraula) 743

Menys 1r. (b) (Segona paraula) 744

Menys 1v. (inici) (Primera paraula) 744

Menys 1v. (inici) (Segona paraula) 746

Menys 1v. (a) / menys 1v. (b) (Penúltima paraula) 748

Menys 1v. (a) / menys 1v. (b) (Última paraula) 748

Menys iv (b) (Primera paraula)	749
Menys iv (b) (Segona paraula)	749
Fi del text (Fenúltima paraula)	750
Fi del text (Ultima paraula)	753
Forma (Dimensions dels papers)	756
Filigranes	758
Dates als catàlegs	762
PART V. Apèndixs gràfics.	763
Reproduccions de manuscrits	764
Filigranes	823
PART VI. Reflexions finals. Bibliografia	830
Reflexions finals	830
Bibliografia	842

0 Introducció

0.1 Motivació. Estat de la qüestió

Tot filòleg s'ha enfrontat alguna vegada amb la necessitat de localitzar els manuscrits o les edicions existents d'un determinat text. Si es tracta d'un autor recent, sempre podrà accedir a les edicions amb una certa facilitat revisant els «Books in print» dels diversos països. Si l'autor pertany a l'època contemporània i publicà -cosa molt freqüent- diversos escrits a la premsa, que no han estat recollits després en una publicació antològica, començarà a trobar-se amb dificultats per accedir a la totalitat dels textos, però amb la consulta de les hemeroteques podrà també reunir el material. Avui dia les biblioteques -fins i tot les espanyoles- disposen de tecnologies avançades: ordinadors, connexions amb bases de dades, serveis de telemàtica, catàlegs per microfítxes i d'altres, que s'actualitzen periòdicament. Aquestes innovacions s'apliquen normalment als fons moderns; malauradament encara no s'ha generalitzat una catalogació d'aquest tipus per als fons antics¹.

¹ Actualment a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, capdavantera en tasques d'informatització dels fons, s'està realitzant la catalogació dels impressos antics, fins ara sense repertoriari, i s'han realitzat proves de catalogació de manuscrits (concretament s'ha fet la fitxa del número 1, el *Llibre dels Feits* de Jaume I) però la catalogació dels manuscrits sembla que no s'empendrà mentre quedin altres fons sense inventariar.

Es per això que el medievalista no es beneficia normalment d'aquestes innovacions catalogràfiques i ha de conformar-se amb els vells mètodes. Si vol conèixer quines són les diverses versions que es conserven del text que estudia, haurà de recórrer -en el millor dels casos- a la consulta d'una bona edició crítica, o d'algun estudi sobre la seva transmissió textual on es faci esment de les fonts documentals, o bé accedir als diversos catàlegs de fons bibliogràfics antics que estan publicats, si la tasca que vol emprendre és la de fer una edició d'un text poc conegut.¹

Aquests catàlegs daten generalment de finals del segle XIX o de la primera meitat del XX,² i és evident que els manca actualització. D'altra banda no hi ha unitat en el mètode de descripció emprat, i per tant no tots aquests catàlegs ofereixen el mateix tipus d'informació. Hem de tenir present també que en aquests anys s'han produït importants moviments de fons -a causa de guerres, robato-

¹ Pel que fa a l'estudi de variants s'assagen, cada vegada més, mètodes informàtics adreçats a determinar l'estructura dels manuscrits. En aquest sentit vegeu les comunicacions presentades en el Col·loqui sobre *La pratique des ordinateurs dans la critique des textes*, tingut a Paris el mes de març de 1978 (ed. de Jean Irigoin i Gian Piero Zari, Paris, 1979). També s'apliquen mètodes informàtics als repertoris de manuscrits, cas del *Catàlego-índice de la poesia de cancionero del siglo XV* de Brian Dutton. Vegeu també Emile van Balberghe i Dirk van den Auweele, «Catalogues de manuscrits et ordinateur. A propos d'un répertoire des manuscrits de droit romain», *Scriptorium*, XXIX, 1975, vol. 1, p. 111-115.

² Per als catàlegs impresos dels manuscrits de les principals biblioteques, vid. Guglielmo Manfre, *Guida bibliografica per gli studenti di lettere e filosofia e di magistero*, Napoli, 1978, concretament les pàgines 91-116; pel que fa a les biblioteques espanyoles vid. els que cita Faulhaber in *Bibliography of Old Spanish Texts*, Madison, 1984, 3a. ed., p. 323-333 (BOOST3).

ris, etc.- que impliquen la desaparició més o menys fortuïta de llibres valuosos. Un altre problema que es presenta és la seva manca d'accessibilitat ja que no s'han reeditat. Generalment a Espanya no és fàcil trobar una biblioteca universitària que disposi de tots els catàlegs fins ara publicats.¹

Dins l'àmbit de l'hispanisme, diverses obres han vingut a omplir aquest buit d'informació, com són la *Bibliografía de la literatura hispánica* de J. Simón Díaz,² font d'innombrables referències a manuscrits i incunables i obra de consulta inexcusable, malgrat que no fa esment de tots els manuscrits existents. Altres llibres més recents són els repertoris publicats per Dutton,³ Frenk⁴ i Steunou - Knapp,⁵ pel que fa a la poesia de cancionero, el de Faulhaber⁶

¹ A. Petrucci en *La descrizione del manoscritto. Storia, problemi, modelli*, p. 11 comenta: «La situazione mondiale della descrizione pubblica dei manoscritti soprattutto in scrittura latina è lungi dall'essere soddisfacente; poche nazioni, fra cui la Francia, l'Inghilterra, gli Stati Uniti, possono vantarsi di una catalogazione a stampa quasi completa dei propri fondi; in alcune altre nazioni la situazione è assai peggiore...»

² Madrid, 1953 (1a. edició).

³ Brian Dutton, op. cit.

⁴ Margit Frenk, *Corpus de la antique lirica popular hispánica (siglos XV al XVII)*, Madrid, 1987.

⁵ J. Steunou i L. Knapp, *Bibliografía de los cancioneros castellanos del siglo XV y repertorio de sus géneros poéticos*, 2 vol, Paris, 1975-1978. Vegeu també Ch. V. Aubrun, «Inventaire des sources pour l'étude de la poésie castillane au XVe siècle», *Estudios dedicados a D. R. Menéndez Pidal*, 1953, IV, p. 297-330, Madrid; C. B. Bourland, «The Unprinted Poems of the Spanish Cancioneros in the B.N. Paris», *Revue Hispanique*, 1909, XXXI, p. 543-547; J. González Cuenca, «Cancioneros manuscritos del Prerrenacimiento», *Revista de Literatura*, 1978, XL, p. 177-215 i A. Missafia, «Per la bibliografia dei Cancioneros spagnuoli», *Deutschriften der*

per a la literatura castellana i el de Concheff¹ per a la catalana. Totes aquestes obres són importants, vénen a omplir una llacuna notòria, però tenen també les seves omissions, com les que s'assenyalaran en aquest treball. Donat l'abast d'aquests projectes, no és possible als seus impulsors d'accedir a la consulta directa de tots els fons referenciats i, en nombroses ocasions, els cal projectar l'execució d'aquests reculls a partir d'informacions de segona mà. Es treballa moltes vegades només sobre els catàlegs de les biblioteques, o sobre els fitxers, en el millor dels casos, i això pot donar lloc a confusions o a què es donin informacions inexactes.² Totes aquestes obres són, ara per ara, l'ajut més gran que té el filòleg, en estar fetes amb criteris rigorosos i científics.³

Per a la literatura francesa és inexcusable recórrer a l'obra de

Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, 1900, p. 1-24.

← BOOST3.

¹ B. J. Concheff, *Bibliography of Old Catalan Texts*, Madison, 1985, (BOOCT).

² N'és exemple l'Arxiu del Palau Recasens. A aquesta biblioteca fa referència el BOOST3 com «Arxiu del Palau», dada que, sense cap precisió més, fa de molt mal trobar quina és realment la biblioteca de referència. Doncs bé, el llibre del Palau Recasens citat al BOOST3 es perdé a la guerra civil. No es diu res, en canvi, de l'únic manuscrit en llengua castellana que es va recuperar.

³ Paradigmàtic del seu interès i del seu caràcter dinàmic és el cas del BOOST3, que té exhaurida la tercera edició, i l'equip del qual treballa ja en l'elaboració d'una quarta, que contindrà unes dues mil fitxes més que l'anterior. Vegeu les normes editades recentment destinades als seus col·laboradors: Ch. B. Faulhaber-A. Gómez Moreno, *Normas para el P^o ST4*, Madison, 1986.

R. Bossuat¹, a l'*Histoire littéraire de la France*,² als diversos repertoris d'incipits,³ a les obres sobre la poesia francesa a Catalunya,⁴ als catàlegs publicats de les seves biblioteques⁵ i a la bibliografia de la literatura francesa que es publica periòdicament;⁶ per a la literatura italiana, a les nombroses col·leccions d'obres antigues⁷ o bé a la col·lecció de catàlegs de biblioteques.⁸ Per a la literatura provençal tenim la vella obra de Pillet, acabada per Carstens i publicada al 1933,⁹ i també eis

¹ R. Bossuat, *Manuel bibliographique de la littérature française du Moyen Age*, Melun, 1951.

² Tomo 1 - Paris 1735 -.

³ A. Langfors, *Les incipits des poèmes français antérieurs au XVI siècle. Répertoire bibliographique*, Paris, s. d.; J. Sonet, *Répertoire d'incipit des prières en ancien français*, Genève, 1956; K. V. Sinclair, *French devotional texts of the Middle Ages. A Bibliographical manuscript Guide*, Westport-London, 1979.

⁴ Pagès, A. *La poésie française en Catalogne du XIII^e siècle a la fin du XV^e*, Toulouse, 1936.

⁵ G. Manfre, op. cit. p. 104 i 160.

⁶ *Bibliographie der französischen Literaturwissenschaft*, Band. I, 1956-1958, Band. XXV, 1987 (Begründet von Otto Klapp, bearbeitet und herausgegeben von Astrid Klapp-Lehrmann), Frankfurt am Main.

⁷ F. Zambrini, *Le opere volgari a stampa dei secoli XIII e XIV*, Bologna, 1884; S. Morpurgo, *Supplemento con gli indici generali dei capoversi...*, Bologna, 1929; A. Tenneroni, *Inizi di antiche poesie italiane religiose e morali*, Firenze, 1909 i les obres de F. Carboni, *Incipitario della lirica italiana dei secoli XIII-XIV*, 2 vol, Città del Vaticano, 1977-1980, *Incipitario della lirica italiana dei secoli XV-XX*, 3 vol, Città del Vaticano, 1982.

⁸ G. Manfre, op. cit., especialment pp. 93-97 i 148-154.

⁹ Alfred Pillet i Henry Carstens, *Bibliographie der Troubadours*, Halle, 1933. Vegeu el que comenta sobre aquest treball F. Zufferoy, *Recherches linguistiques sur les chansonniers provençaux*, 1987 p. 7 n. (Zufferoy, *Recherches*).

clàssics llibres de C. Brunel¹ i de K. Bartsch,² i una actualitzada bibliografia dels cançoners provençals citada per Zufferey.³

Quan l'estudiós vulgui accedir a una obra general que faci referència a totes les literatures romàniques, acudirà al *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters*,⁴ inestimable obra de conjunt; però si bé és cert que es tracta d'una obra cabdal, també ho és que no s'ocupa de manera massa específica dels manuscrits i que la seva publicació, tot i estar molt avançada, no s'ha completat encara.

En resum, poca cosa tenim si el que volem és informació sobre els manuscrits que avui dia es conserven a les biblioteques del món. Ens manca el catàleg de catàlegs que posés a l'abast del romanista tota la informació possible sobre els manuscrits que l'interessin: un recull que examínés acuradament tots els fons, tant aquells que estan catalogats com aquells que no es coneixen i que donés totes les dades d'interès immediat. Són molts els problemes que fan que aquest sigui un projecte utòpic, gairebé impossible, en les condicions actuals de treball (escassetat de mitjans humans, materials i econòmics).

¹ Clovis Brunel, *Bibliographie des manuscrits littéraires en ancien provençal*, 1935.

² Karl Bartsch, *Grundriss zur Geschichte der Provenzalischen Literatur*, Elberfeld, 1872.

³ Zufferey, *Recherches*, p. 349-362.

⁴ Heidelberg, en curs de publicació.

Es clar que l'ideal seria un repertori que alhora que proporcionés informació sobre les obres conservades -autors, títols, incipits, explícits, edicions, estudis, etc.- donés també informació sobre les característiques codicològiques dels manuscrits que ens han arribat, però el que ens és més urgent és disposar d'un repertori general que doni una informació, el més completa possible, sobre el que hi ha a les nostres biblioteques i en quines condicions està. Després ja vindran els estudis de detall sobre aquells manuscrits que tinguin més interès. En resum: primer ens cal saber amb absoluta certesa què és el que tenim, de quin material disposen ara -i encara- les nostres biblioteques.

Aquesta necessitat és la que ha donat peu al projecte del repertori general. És una tasca que obliga a revisar manuscrits ja descrits, per tal de comprovar si tot és correcte o si s'oblidà alguna cosa en fer la descripció, i aquestes feines no sempre donen fruits suficientment equiparables a les hores i l'esforç que cal dedicar-los.

0.1.1 Intenció d'aquest treball

L'estudi que ara es presenta va iniciar-se com una contribució al projecte del repertori general. La recerca, impulsada pel Prof. Carlos Alvar, pretenia establir un inventari general dels fons manuscrits conservats a les biblioteques espanyoles, a partir de l'estudi directe dels materials. Un treball d'aquest tipus, per

la seva amplitud, deuenava coordinar un nombre elevat de col·laboradors que als diversos centres investigadors de l'Estat espanyol s'ocupessin d'escocollir els fons de les biblioteques. Per donar efectivitat es pensà que cada persona s'ocupés dels fons de la seva pròpia ciutat.

Aquí es presenta l'estudi de les biblioteques barcelonines, que ha demostrat la utilitat de la recerca general proposada, en localitzar textos inèdits i d'altres completament o parcialment desconeguts.

Els límits que en principi s'assenyalaren per al repertori foren de quatre tipus: materials, lingüístics, temporals i d'ubicació. Això vol dir que el material sotmès a estudi es limitava als manuscrits que, pel que fa a la llengua, fossin escrits en qualsevol de les llengües romàniques, llevat de la catalana,¹ que fossin copiats abans de l'any 1500 i que avui dia es conservessin a biblioteques barcelonines. Aquests límits que s'han seguit escrupolosament i formen el títol -potser una mica llarg- d'aquesta tesi, seran objecte de comentari tot seguit, abans d'entrar a explicar la metodologia emprada.

¹ Vegeu el perquè d'aquesta limitació a l'apartat 0.2.

0.2 Abast i límits de la recerca

No cal insistir massa en els avantatges que per realitzar un estudi suposa tenir un accés directe, de primera mà, als fons a estudiar; donada la impossibilitat material d'ocupar-se alhora de tots els manuscrits conservats a Catalunya, es decidí aplicar l'estudi a aquells manuscrits conservats a la ciutat de Barcelona.¹

En un principi es limità l'estudi als manuscrits, deixant de banda els incunables. Els estudis actuals de codicologia ens demostren, cada dia més, la importància de seguir els moviments dels manuscrits a la vella Europa² i revelen com són d'importantes les dades que ens proporcionen els còdexs conservats per aclarir-nos con-

¹ Val a dir que s'inclou un manuscrit que avui no es conserva a Barcelona, sinó a Sant Cugat del Vallès; es tracta d'un còdex del Palau Reials, arxiu que era abans a Barcelona i que ara està dipositat a la Biblioteca del Casal Borja, de la Companyia de Jesús, a Sant Cugat, essent aquesta l'única excepció feta pel que fa a la delimitació de l'àmbit geogràfic al qual s'aplica l'estudi.

² Vegeu les actes del *Coloquio sobre circulación de códices y escritos entre Europa y la Península en los siglos VIII-XIII*, celebrat a Santiago de Compostela, el setembre de 1982 (Universidad de Santiago de Compostela, 1988).

ceptes sobre l'activitat dels escriptors medievals,¹ sobre la mobilitat dels volums a través del territori europeu, que de vegades ens parlen explícitament de les relacions culturals entre les diverses nacions.

El repertori general, a fer a nivell de tot l'Estat, voldria recollir, és clar, totes les llengües romàniques, però s'havia pres el criteri de no repetir feines, i pel que fa a l'estudi dels manuscrits catalans, s'havien considerat dues línies d'investigació en curs.

Primàriament els treballs del Prof. Pere Bohigas, qui va emprendre -ja a l'any 1926- l'elaboració d'un repertori general dels manuscrits catalans. Nombrosos articles són fruit d'aquesta iniciati-

¹ Seria de gran interès aplicar els mètodes de treball de Léon Gilissen, que arrenquen dels treballs de Jean Mallon, *Paléographie romaine*, Madrid, 1952 -que canviaren la direcció dels estudis codicològics- als fons procedents dels escriptors monàstics catalans avui dia conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de la mateixa manera que seria interessant estudiar així els manuscrits originaris de l'escriptori alfonsí. Vegeu L. Gilissen, *L'expertise des écritures médiévales. Recherche d'une méthode avec application à un manuscrit du XIe siècle: le Lictionnaire de Lobbes, codex Bruxellensis, 18018*, Gand, 1973, (citat L. Gilissen, *L'expertise*) especialment el mètode que es descriu a les p. 15-54. Vegeu també el treball de Ezio Ornato, «Pour une sémiologie paléographique et une histoire de l'écriture», *Scriptorium*, XXIX, núm. 2, 1975, p. 175-234, qui reflexiona sobre diversos aspectes del mètode proposat per l'investigador belga. Destaquen també els estudis del Prof. A. A. Nascimento sobre el fons d'Alcobaça dipositat avui a la Biblioteca Nacional de Lisboa. Interessa també el llibre de Manuel C. Díaz y Díaz, *Libros y librerías en la Rioja alto-medieval*, Logroño, 1979 i els diversos articles de N. R. Keer, sobre els copistes, el fenomen de la còpia, les biblioteques i els col·leccionistes de llibres, aplegats al volum *Books Collectors and Libraries. Studies in the Medieval Heritage* (ed. Andrew G. Watson), London 1985.

va,¹ i alguns d'ells han estat recentment reeditats.² Aquesta tasca, començada pel Prof. Bohigas, ha estat continuada pels responsables de la societat de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya.

En segon lloc, el fet que s'acabés de publicar, en el moment d'iniciar aquesta tesi, el repertori de B. J. Concheff.³ Davant d'això semblà oportú deixar de banda l'estudi dels manuscrits en llengua catalana.

Aquesta limitació pel que fa a la llengua, va plantejar una sèrie de problemes en la selecció del material a estudiar. És evident que fou el provençal la primera «llengua poètica» emprada per la lírica a Catalunya, i que aquesta poesia anà, progressivament, «desprovençalitzant-se» i «catalanitzant-se», fins que s'aconseguí arribar a uns modes d'expressió poètica que podem considerar com plenament catalans. Dins d'aquest procés es distingeixen diverses etapes i és molt difícil establir un tall, una frontera clara i

¹ «El repertori de manuscrits catalans», *Estudis Universitaris Catalans*, XI, 1926, p. 121-130; «El repertori de manuscrits catalans. Missió a Anglaterra», *ib.* XII, 1927, p. 411-457; «El repertori de manuscrits catalans, estat de les recerques (1926-1928)», *ib.* XIII, 1928, p. 530-535; «El repertori de manuscrits catalans de la Fundació Patxot, missió de París, BN (1926-1927) I. Ms. en llengua catalana», *ib.* XV, 1930, p. 92-139, 197-230; *ib.* XVI, 1931, p. 82-111, 213-310.

² Pere Bohigas. *Sobre manuscrits i biblioteques*, Barcelona, 1985.

³ BOOCT. Aquest repertori no és tant complet com s'esperava; hi manquen referències a nombrosos textos d'interès que esperem que entrin a formar part del corpus en noves edicions.

definida entre l'ús d'un provençal catalanitzat i el d'un català provençalitzat. Si es tractava d'estudiar només els textos no catalans, què s'havia de fer amb els cançoners? Per resoldre aquest problema semblà que l'única solució possible era aquella que ens donava la tradició. Així, no s'han considerat com «provençals» els poemes en català aprovençaiat continguts en el *Cançonner Vega-Aguiló* (Ms. 7, 8 i 9 de la Biblioteca de Catalunya), perquè pertanyen a una tradició textual ja distanciada dels trobadors. Si en aquests reculls es copia alguna peça dels trobadors anomenats «clàssics», és només a tall d'antecedent líric. Tampoc no es citen els poemes del *Cançonneret de Ripoll* (Ms. 129 de la Secció de Ripoll de l'Arxiu de la Corona d'Aragó).¹ Recordem que

¹ Vegeu *Poesia catalana del s. XIV. Edició i estudi del Cançonneret de Ripoll*, Lola Badia, Barcelona, 1983. En aquest treball són tractats àmpliament diversos problemes relatius al *Cançonneret* com són la seva importància dins la literatura catalana, com nexa d'unió entre «l'acabament de l'època clàssica de la literatura occitana (...) l'últim dels trobadors antics [i els] primers poetes de l'escola trobadoresca catalana a les darreres dècades del s. XIV» (p. xi); el problema lingüístic «uns poetes que, com veurem, tot i la seva catalanitat de soca-rel, pretenen amb èxit desigual d'expressar-se en la mateixa llengua que van fer servir Guillem de Cabestany i Cerverí» (p. xii), «el nostre cançonneret és escrit en la llengua habitual de la poesia catalana del XIV i començaments del XV: un suposat provençal trobadoresc que en realitat és català fortament occitanitzat»; la data de composició (rebutja tant la hipòtesi de Rubió -primeres dècades del s. XIV com la de Riquer -d. 1346-), situa els personatges citats al poema entre els anys vint-i-cinc i cinquanta «Al compilador, doncs, li tocava d'haver fet el seu treball en una data no gaire allunyada dels anys que hem esmentat. No hi ha res, però, que impedeixi de pensar que alguns poemes poden ser més antics i remuntar-se, per exemple, al tombant del segle, si no és que l'absoluta catalanitat no dissimulada de la llengua ens fa creure que són d'una època ja una mica distanciada de la dels darrers trobadors catalans clàssics.» (p. 146); alhora que proposa com autor dels dos tractadets, compilador del cançonner i autor d'alguns dels poemes, un monjo qui probablement «fos un clergue, potser regular, tal com va suggerir Jordi Rubió l'any 1949; això

apareix en un d'ells el tema de la salmonjada, aliè a la temàtica tradicional de la poesia provençal.

També era possible considerar «provençals» aquells poemes que havien concorregut a les Justes de Tolosa,¹ però això podia ésser molt discutible, perquè si bé tenim uns quants testimonis que fan referència a poemes presentats a Tolosa, molts dels que podrien descartar per no tenir-ne cap podrien molt bé haver-hi participat, sense que avui dia en tinguem notícia. D'altra banda, si es volgués incloure els poetes que anaren a les Justes de Tolosa, hauríem de veure perquè no fer esment també dels que concorregueren a les Justes de Barcelona, i tornariem a trobar-nos amb un problema a l'hora de decidir quins poetes incloïem i quins no.

Es per això que s'ha pres el criteri de la tradició, i només es tractarà com a provençal un sol dels cançoners barcelonins: el *Cançoner Gil* (Ms. 146 de la Biblioteca de Catalunya) que ens transmet una sèrie de peces que, tot i que foren copiades per una mà catalana, podem entendre com provençals. Es considerarà, doncs, que el *Cançoner de Ripoll* clou un període i que a partir

explicaria la seva familiaritat amb els autors religiosos (...) Així, doncs, un clergue, probablement monjo, de l'extrem nord-oriental de Catalunya, procedent de l'antic regne de Mallorca, va completar versemblantment entre els anys vint i cinquanta del s. XIV les *Regies de Trobar* de Jofré de Foixà amb dos tractadets sobre mètrica i un recull de divuit o més poemes lírics de caire trobadoresc, algun o alguns dels quals són possiblement seus» (p. 152).

¹ Als quals fa esment Zufferey a la seva *Bibliographie des poètes provençaux des XIV^e et XV^e siècles*, 1901.

del capellà de Bolquera tenim ja l'escola catalana de poesia, que presenta una tradició manuscrita diferent de la provençal, com bé assenyala Zufferey:

Aussi bien du point de vue de l'étude linguistique que de celui de la critique de texte, il est extrêmement important de ne pas confondre les chansonniers catalans qui nous ont conservé des pièces provençales avec les chansonniers provençaux qui ont été exécutés en Catalogne.¹

S'exclouran de l'estudi els poemes en català a provençalat aplegats al *Cançoner Vega-Aguiló* al *Cançoneret de Ripoll* i els citats a les *Lleys d'amors*, considerant que pertanyen a una escola poètica ja catalana. No es farà esment tampoc dins del repertori a un poema del rei En Pere, que presenta solucions provençals.²

La limitació temporal ha estat fixada, per convenció, en l'any 1500, en considerar tots els còdexs copiats al llarg de tot el segle XV, abans de la difusió generalitzada de la impremta. És aquesta, doncs, una data escollida de manera arbitrària, que coincideix amb el límit temporal triat per altres repertoris.³ Es dona el cas que un dels manuscrits catalogats a la Biblioteca Universitària i Provincial com del s. XV, s'ha comprovat que pertany al s. XVI. Per això se l'exclou del corpus del repertori, però, donat que es tracta d'un text poc conegut, es trobarà la seva descripció a la «Part III. Estudis», juntament amb una

¹ Zufferey, *Recherches*, p. 227.

² Reproduït per Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana*, I, p. 536-537. Cap dels poemes del rei Pere citats per Riquer apareix al BOOCT.

³ Vegeu per exemple el BOOCT, p. vii.

justificació de perquè es corregeix la data del catàleg.

0.3 Metodologia

0.3.1 Selecció de les dades a recollir en el repertori. Establiment d'un formulari de treball

Abans de començar l'estudi dels materials calgué establir un qüestionari bàsic que es pogués aplicar a tots els manuscrits.¹

Els principis que inspiraven el projecte d'aixecar un repertori de fonts manuscrites, per a tot el país, eren els d'unitat i d'economia, de manera que no perillés l'abast inicial proposat, el concepte d'un projecte global i unitari, en voler abastar massa. Les dades que es volien recollir eren les mínimes i imprescindibles per tal d'oferir una informació de primera mà i actualitzada de les fonts manuscrites, seguint el criteri d'altres repertoris contemporanis.

Davant la informació que consideraven altres inventaris,² es recollien també els incipits i explícits dels manuscrits, a més de dades referides a la decoració dels volums.

En poc temps es pogué disposar d'aquestes dades pel que fa als manuscrits barcelonins, i davant dels resultats obtinguts i de

¹ Vegeu-lo a l'apartat 0.3.6 Documents. Document 1.

² Com ara el BOOST3.

l'extensió -bastant reduïda- del corpus objecte d'estudi,⁴ el Prof. A. Gómez Moreno indicà que hi havia altres aspectes importants que convindria també registrar en el repertori. Així calgué replantejar-se el formulari inicial donant-hi entrada a dades que no s'havien considerat abans. No es podia, però, no perdre de vista el marc general on haurien d'incloure's els resultats assolits per aquesta recerca particular, i les seves finalitats. S'havia de donar una informació més àmplia, d'acord, però sense pretendre una descripció de tipus codicològic. Ara bé, les suggeriments provocades per les lectures i per les amables indicacions d'alguns especialistes, eren molt difícils de resistir, i fou així que els plantejaments d'aquest treball anaren més enllà de les parques, però rigoroses, propostes inicials. Animava a fer un estudi més exhaustiu el fet que el corpus a estudiar era reduït (una cinquantena de còdexs) i el tractar-se d'un tipus de metodologia molt poc emprada en relació als manuscrits de la baixa edat mitjana, sobretot per als que contenen obres en llengua romànica. S'obria un món nou amb unes magnífiques expectatives d'aprenentatge i aquest va ésser el camí pres.

Ara bé, s'havien d'establir unes limitacions. Hi havia una sèrie de dades imprescindibles, que semblaven de totes totes inexcusables i, en canvi, n'hi havia d'altres que eren menys importants i que semblà millor ometre, per no convertir el treball proposat en una feina inabastable.

⁴ Sempre des del punt de vista dels Ms. barcelonins.

Entre totes les formes de «catalogació» possibles, es trià una que s'apropava molt a la que Petrucci¹ anomena «Il catalogo sommario»,² i així es redactà un formulari bàsic de treball³ que recollia tota una sèrie de dades essencials.⁴ Constava de cinc parts diferenciades: una primera de descripció física externa, una segona de descripció interna, una tercera que considerava els elements decoratius, una quarta d'observacions generals i una cinquena que recollia les notes bibliogràfiques. El model de formulari així dissenyat s'aplicà a tots els manuscrits estudiats.⁵

¹ Op. cit. p. 87-88.

² Coincideix també amb aquelles dades triades per fer una catalogació de manuscrits de dret romà amb ordinador per Gero Dolezalek, *Verzeichnis der Handschriften zum römischen Recht bis 1600*, Frankfurt am Main, 1972. La descripció de cada manuscrit inclou: 1. Un asterisc si el manuscrit ha estat examinat per l'autor; 2. el nom de la biblioteca; 3. la signatura; 4. les antigues signatures si és el cas; 5. l'origen (antics posseïdors); 6. el/els copista/tes; 7. el nombre de folis; 8. la matèria suport de l'escriptura; 9. i 10. el format; 11. el país d'origen; 12. el lloc d'origen; 13. la distribució dels quaderns; 14. i 15. la datació; 16 i 17 l'indicació del text; 18. l'autor; 19. el títol; 20. l'incipit i l'explicit; 21. indicacions sobre les glosses; 22. indicacions específiques per els *consilia* i 23. la bibliografia. Vegeu la ressenya publicada per Emile van Balberghe i Dirk van Auweele a *Scriptorium*, XXIX, vol. 1, 1975, p. 111-115.

³ Veure el Document 2.

⁴ També es tingueren presents les «Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits», redactades per Pere Bohigas, Anscari M. Mundó i Anadzu-J. Soberanas, *Biblioteconomia*, núm. 77-78, 1973-1974, p. 93-99, reimp. Barcelona 1977, i l'article de Gilbert Ouy, «Comment rendre les manuscrits médiévaux accessibles aux chercheurs?», *Codicologica*, 4. *Essais Méthodologiques*, Leiden, 1978, p. 8-58.

⁵ De fet els repertoris actuals s'inclinen tots vers un model d'aquest tipus, com per exemple les fitxes-model informatitzades de la Biblioteca de la Universitat, que recullen:

Es plantejà també inicialment la possibilitat d'aplicar en la descripció dels manuscrits un mètode codicològic exhaustiu, però ni el tipus de repertori que es pretenia fer, ni les característiques dels materials, molts d'ells còpies de tipus, diguem-ne, «personal», aconsellaren enfocar en aquest sentit la recerca. Recordem que aquesta línia d'investigació treballa sobre fons sortits d'escriptoris monàstics i que tot estudiant els trets comuns: les reglures, l'angle d'escriptura, etc. arriben a poder individuar la procedència dels còdexs i fins i tot a identificar el o els copistes autors del volum.¹ Poquíssims dels manuscrits estudiats presentaven reglura, caixes marcades, forats, etc., i per tant no semblà oportú aplicar-los un mètode que només donaria resultat d'interès en un nombre limitadíssim de casos. A més a més, s'havia de tenir present que l'objecte de l'estudi era oferir un repertori de manuscrits que recollís les dades més importants que poden interessar el filòleg i, especialment, el romanista. Si durant aquest treball s'observava la presència de manuscrits que

Nom de la Biblioteca i signatura

Autor [dades sobre la seva vida, anys de producció etc., si és el cas]

Títol, lloc de còpia, copista, data [si existeix colofó es copia aquí], dimensions

Nombre de quaderns, nombre de fulls per quadern, numeració, alteracions de la numeració, tipus de lletra, nombre de línies per pàgina, dimensions de la taca d'escriptura, notes, decoració (i aquí s'inclouen els reclams), miniatures, caplletres.

Bibliografia.

¹ Vid. L. G'illissen, *L'expertise*.

poguessin interessar des del punt de vista codicològic, era evidentment important assenyalar-ho.

Cal insistir, però, en el fet que no disposem de treballs de conjunt que estudiïn materials tardomedievals i que els mètodes emprats en els còdexs llatins d'origen monàstic dels s. IX-XII no es poden aplicar a l'estudi de manuscrits -diguem-ne laics- en llengua romanç dels s. XIV-XV.

És notori que la paleografia com a ciència auxiliar de la filologia naixé vinculada a l'estudi dels manuscrits grecs.¹ Els textos llatins també han rebut una gran atenció per part dels codicòlegs,² si més no perquè en l'alta edat mitjana els centres de producció de llibres de l'occident europeu -evidentment en llatí- vinculats tots ells a monestirs, imprimiren a les seves obres trets distintius que avui en dia declaren el seu origen, la seva trajectòria a través dels anys i, simultàniament, com foren la vida i els pensaments dels homes que fa molt de temps els crearen.

¹ Pensem en la vella obra de Bernard de Montfaucon, *Palaographia graeca, sive de ortu et progressu litterarum graecarum*, Paris, 1708.

² Es pren la denominació genèrica de *codicologia* per estalviar aquí la discussió terminològica i de camp d'actuació que es dona entre *codicologia*, *codicografia*, *paleografia*, *bibliografia*, etc., i en emprar-la es fa referència a l'estudi dels tres aspectes que assenyala E. Ruiz al seu *Manual de codicologia*, p. 23: 1. Arqueologia del llibre manuscrit, en tant que pertanyent a un conjunt o col·lecció; 2. Tecnologia del llibre i 3. Estudi del llibre com a fenomen cultural complex.

Com ja s'ha avançat, no disposem d'obres de conjunt que estudiïn tots els aspectes d'interès pel que fa als còdex produïts als segles XIV i XV. Els mitjans de producció han canviat; l'escriptori monacal ja no ocupa el primer i únic pla de l'atenció, ara hi ha algú més que necessita llibres, llibres que abans només eren imprescindibles per a la comunitat de monjos, obligats per la seva regla a llegir-los i servir-se'n en la seva meditació. A partir de l'aparició de les universitats, la pràctica de la lliçó llegida, amb la consegüent glossa dels textos, fa que tant mestres com estudiants es posin a copiar llibres -o a fer-los copiar- per al seu ús personal. El llibre és llegit, anotat, glossat, però no perd el caràcter d'objecte preciós, un poc sagrat. Els exemplars que servien per a la còpia, llogats per pècies,¹ són autenticats pels responsables universitaris. A través d'aquests controls es volia evitar la traïció a la paraula escrita -que era allora pensament i ciència.

Tenim, doncs, que a l'únic centre de producció de llibres fins a aquell moment, l'escriptori monacal, s'afegeixen l'«estacionero» personatge autoritzat per la universitat per exercir la tasca de llibreter i que sovint disposa del seu propi taller de copistes; l'estudiant que es copia els textos, el burgès benestant o els nobles que gaudeixen de la literatura o de la filosofia i que, de ve-

¹ Sobre les pècies vegeu J. Destres, *La pécie dans les manuscrits universitaires au XIII^e et au XIV^e siècle*, Paris 1935, i el recent treball de J. Bataillon, *La production du livre universitaire au Moyen Age. Exemplar et pécie*, Paris, 1968.

vegades, copien ells mateixos un text, o el manen copiar a un criat, a un secretari o a un copista professional -que seran sovint homes d'església.¹ Són els colofons els principals transmissors d'informacions sobre aquests copistes ocasionals, però de vegades és l'estil mateix de la còpia el que ens parla de la

¹ Hi ha documentació sobre aquests professionals de la còpia, (vegeu, *Le livre au Moyen Age*, Monique Peyrafort, «L'essor des ateliers laïcs (XII^e- XV^e siècles)», p. 71-76). Documents procedents de la Corona d'Aragó testimonien com eren les relacions entre el copista i qui encarregava la còpia; dels contractes davant notari conservats es desprèn com els copistes oferien als seus clients mostres de les seves diverses caligrafies, qualitat dels materials, de les il·lustracions i altres particulars (com el temps de còpia previst) que feien variar el preu de la còpia i que constaven escrupolosament als contractes. Sanchis i Sivera, *Bibliografia valenciana*, p. 9-10, transcriu un d'aquests contractes. Pel seu interès reproduïm aquí uns fragments:

Convengut es entre l'onrat religios frare Franchesch Maresme, prior de Portaceli, de una part, e mossen Pere Cardona, prevere, de la vila de Liria, de la part altra, sobre lo libre de Vita Xrispti apellat del Cartoxa, lo qual el dit mossen Pere deu scriure en pergamins de cabrits per a obs del dit prior, en la forma seguent. (...) mossen Pere es tengut de scriure e continuar lo dit libre o volum de semblant letra com es la que ha donat per mostra (...) es tengut scriure e donar acabat lo dit volum scrit entegrament, de bona tinta e vermelló a les rubriques, dins .XII. mesos primervinents, comptadors del dia seguent que al dit mossen Pere sera liurat lo original e queerns per començar e continuar la dita obra, ab pauta o retgladora de fust ab la qual ha de retglar los dits quaderns (...) promet lo dit mossen Pere Cardona, que durant lo dit temps no emperara altra obra fins que aquesta sia acabada, e si per ventura dins los dits .XII. mesos no la haura acabada, que sia pres e estiga en un lloch tancat fins haja acabat la dita obra segons se pertany, si donchs malaltia no l'haura empatxat.

Com s'ha vist aquest contracte especifica que els materials suport (paper o pergami) els fornien qui encarregava la còpia; si això fos generalitzable, s'hauria d'anar molt en compte a l'hora d'adjudicar a un determinat copista o escriptori tardomedieval obres similars pel fet d'estar escrites amb el mateix tipus de paper.

identitat del seu autor.¹

Com conseqüència d'aquest interès dels laics pels llibres es produeix una diversificació dels centres de còpia. Hem perdut aquella uniformitat que suposava l'univers tradicional i tancat de l'escriptori monàstic. Què hem de fer ara? ¿De quines dades ens podem servir per identificar la procedència d'un llibre? Cap estudi genèric no ha provat fortuna en aquestes aigües tèrboles. En el present treball no es troben revelacions màgiques, potser només una proposta de mètode d'estudi. Es donen, però, una sèrie de dades, reproduïdes de la manera més objectiva possible. Potser d'aquí uns anys, amb l'experiència que es pugui acumular, un equip d'especialistes pugui formular un mètode que faci parlar aquests manuscrits tardomedievals.

Un cop fetes aquestes observacions, cal comentar amb detall les dades que s'han pres en consideració en fer la descripció dels manuscrits.

0.3.2 Descripció externa dels manuscrits

¹ Un personatge acostumat a la redacció de documents notarials va fer una còpia del *Livro de José de Arimateia*, i seguin les seves convencions professionals cada nou foli l'inicià amb una caplletra, com si de l'inici d'un document es tractés. Vegeu el estudi d'aquest curiós manuscrit, publicat per A. A. Nascimento, «Hábitos tabeliônicos num manuscrito literário. O Livro de José de Arimateia», *Homenagem a M. R. Lapa, vol. I, Boletim de Filologia*, 19, 1964, p. 119-126.

Les primeres dades a considerar eren: nom de la biblioteca dipositora del text i signatura actual, i aquelles que ens informaven de les seves característiques físiques més importants, com eren el nombre de folis totals i també dels ocupats per l'obra; tipus de numeració, pàgines en blanc, guardes, folis arrencats, nombre de columnes del text, mesures de la taca d'escriptura, tipus de rel·ligadura, dimensions del volum, i estat de conservació. Aquesta enumeració sumària s'ha de completar amb algunes precisions.

0.3.2.1 La matèria suport de l'escriptura

0.3.2.1.1 El pergami

S'han trobat manuscrits en pergami i en paper, alguns dels quals combinen ambdós materials. En el cas del pergami, generalment es fa essent de les característiques del primer full (pell o carn) en els quaderns. Res no es diu del tipus i color del pergami,¹ ni tampoc del seu gruix.² Aquestes dades són molt interessants pel

¹ No ha semblat massa rellevant fer la distinció entre un origen animal o un altre (*charta vitulina*, *caprina*, *montanina*, *ovina* o d'altres), més si tenim present que de vegades només l'examen sota el microscopi pot donar llum sobre el seu origen. És clar que una llarga experiència en l'estudi del pergami, l'haver-ne vists molts, dóna a l'especialista competència suficient per determinar-lo només amb l'observació directa del material. Aquesta qüestió, com d'altres que comentarem tot seguit, queda compresa dins dels meus més immediats temes d'estudi.

² Per bé que existeixen en el comerç micròmetres per a aquesta finalitat, no es planteja l'oportunitat d'emprar-los.

que fa a manuscrits altomedievals, perquè es vinculen a les tècniques de preparació de la matèria suport de l'escriptura, que canviaven d'una zona a l'altra,¹ però no han semblat d'interès per al fons objecte del nostre estudi.²

0.3.2.1.2 El paper

El paper entrà a Europa a través de la península ibèrica; totes les històries del paper insisteixen en la importància dels molins de Xàtiva, el primer centre paperer important de l'àrea mediterrània europea. Tot i que el paper fou en un principi menyspreuat i bandejat dels documents i llibres d'importància, ja que es dubtava de la seva durada i resistència, el seu ús acabà per difondre's, atès que era de poc cost i fabricació relativament senzilla. Només l'encaria el transport, i és per això que ràpidament apareixe-

¹ Segons es variïn les condicions de preparació del pergami els resultats finals de l'operació seran diversos i poden molt bé parlar-nos del seu origen geogràfic.

² Sobre el pergami com a matèria escriptòria vegeu especialment el treball de R. Reed, *Ancient Skins, Parchments and Leather*, Londres, 1972; la bibliografia citada per E. Ruiz, op. cit., p. 69-70; Colette Sirat, «Le parchemin», en *Le livre au Moyen Age*, p. 22-23, Paris, 1988 i la ponència presentada al col·loqui celebrat a Paris el 1972 (ed. 1974) per G. Ouy, «Qu'attendent l'archéologie du livre et l'histoire littéraire des techniques de laboratoire?», p. 77-94, especialment p. 89-89, on es ressalta el contrast entre els abundants estudis de conjunt fets sobre el paper com a suport de l'escriptura i la seva escassetat pel que fa al pergami, alhora que es fa ressò del projecte del Centre de Recherches sur la Conservation des Documents graphiques, iniciat per F. Flieder, que té per objecte establir un mètode histològic per a la identificació dels pergamins.

ren molins de paper prop de les ciutats importants (que també eren els llocs on els paperers podien proveir-se dels teixits i draps vells que intervenien en la seva fabricació). Sembla que existiren molins a diversos punts de Catalunya; entre altres podem citar els de Girona, Olot, Capellades, La Riba i Jonqueres.¹

La majoria dels manuscrits estudiats són de paper, de vegades alternant-lo amb algun foli de pergami, generalment col·locat al principi i a la meitat dels quaderns, per donar-los més consistència. S'han trobat papers de tipus molt divers, uns de més gruixuts, de color fosc i tacte rugós, en els quals es veien clarament les fibres que van entrar en la seva fabricació; d'altres eren més fins, oferien una superfície regular i llisa i a contrallum mostraven les marques d'aigua.

Alguns dels papers semblaven ésser del tipus àrab;² però sense tenir el guiatge d'un especialista és molt difícil assegurar-ho. De fet en el cas del paper, la consulta s'ha de fer *in situ*, cap procediment de reproducció ens plasma totes i cadascuna de les seves

¹ Vegeu O. Valls i Subirà, *Paper and Watermarks in Catalonia*, Hilversum, 1970 i «El paper al Al-Andalus i a la Corona d'Aragó», ponència presentada al *Segundo Congreso Internacional de Estudios sobre las Culturas del Mediterraneo Occidental*, Barcelona, 1975 (Barcelona, 1978, Imp. Vda. Fidel), p. 441-448.

² Sobre el paper àrab vegeu O. Valls i Subirà, «Arabian Paper in Catalonia...», *The Paper Maker*, 32, 1963, p. 21-30. Sobre el paper a la península Ibèrica vegeu G. Gayoso, «Apuntes para la historia del papel en Toledo, Ciudad Real i el antiguo reino de Murcia», *Investigación y técnica del papel*, VII, núm. 24, 1970, p. 443-456 i P. Blanco, «La industria papelera en Játiva», *Ibérica*, 5, núm. 104, 1947, p. 85-89.

característiques. A València el Seminari d'Història Medieval de la Universitat va fer una crida als estudiosos, per tal de vèncer entre tots les dificultats que hi ha al nostre país per a l'estudi de les marques d'aigua.¹ Una altra iniciativa recent per encoratjar la recollida i estudi de les filigranes és la de Germán Orduna, qui des de les pàgines d'*Incipit* el 1981² predicava amb l'exemple i començava la publicació d'una sèrie de filigranes recollides al llarg de molts anys de treball pacient, alhora que convidava els col·legues que enviessin nous calcs trets de manuscrits datables, perquè «Un registro como el que iniciamos no puede pensarse como obra de una persona, sino de un equipo de colaboradores».³ Malgrat això els estudis més importants sobre el paper, en els quals s'apliquen complexes tècniques de laboratori, no es fan avui dia a Espanya, sino a França i Bèlgica, principalment. Sense acudir a aquells centres per estudiar les noves tècniques d'investigació, ben poc podem dir. Fins ara els estudiosos s'han basat en la seva pròpia competència, en la seva experiència formada després d'haver-ne vists molts, de papers, però aquesta saviesa és

¹ «Una de las causas que han hecho que el estudio de las filigranas no haya avanzado paralelamente a otros ha sido la dificultad y carestía de la reproducción de los dibujos.», comenta el Prof. José Sánchez Real a «Las filigranas del papel», *Ligarzas*, 3, 1971, p. 234; vegeu també del mateix autor, «Criterios a seguir en la recogida de filigranas», *Ligarzas*, 6, 1974, p. 361-371. En aquests dos articles dóna unes indicacions per a la recollida i classificació de les filigranes que també s'han tingut en compte.

² G. Orduna, «Registro de filigranas de papel en códices españoles», *Incipit*, I, 1981, continuat a *Incipit*, II, 1982, *Incipit*, V, 1985 i *Incipit*, VII, 1987.

³ G. Orduna, *Incipit*, I, 1981.

diffícilment transmissible i cal apropar-se a altres tècniques que, a través d'aparells de mesura, permetin fer observacions en les quals el component subjectiu es minimitzi, i les dades posseïxin una objectivitat científica.

Malgrat les dificultats citades era molt important recollir les filigranes del paper, si més no per la seva utilitat a l'hora de datar els textos. El problema era quin mètode emprar en la reproducció de les marques d'aigua.

J. Irigoïn¹ cita sis procediments possibles per a la seva reproducció. Ara bé, entre els procediments que descriu n'hi ha uns quants que s'han de deixar al marge, perquè no es disposa ni de les condicions ni dels aparells necessaris per a la seva aplicació.

Tots els mètodes demanen com a condicions prèvies dues premisses: treballar amb una bona llum natural i triar una marca que es vegi clarament. Pel que fa a la primera val a dir que -en general- les sales de reserva de les nostres biblioteques no disposen de les millors condicions de llum possibles, i per a la segona s'ha d'advertir que les filigranes només es veuen senceres en els papers plegats *in folio* -en el nostre cas representen un 10% dels casos- i això quan la foscor, la corrosió de la tinta, o l'atapeïment de

¹ J. Irigoïn, «La datation des filigranes du papier», *Codicologica*, 5, p. 9-38.

la lletra no les fan gairebé inidentificables. La majoria dels volums estudiats presenten els plecs en quart i les filigranes queden tallades. Així, amb molta sort, trobarem que la marca d'aigua ocupa el foli medial d'un quadern, i (si la tinta no és massa fosca, ni s'ha menjat el paper, i si la humitat no ha malmès el full) podrem veure-la i reproduir-la sencera. Però la pràctica ensenya que normalment trobem les filigranes en els folis interiors d'un quadern¹ i si tenim la sort que no manqui cap full (cosa més que freqüent) podrem localitzar les dues meitats de la marca, però haurem de desistir de reproduir la seva part central, si no és hipotèticament.

Entre els procediments de reproducció citats per Irigoien cal descartar primerament la xerocòpia. Està prohibida a les nostres biblioteques la reproducció per xerocòpia dels manuscrits. Encara que no fos així, s'ha de pensar que aquest procediment presenta serioses dificultats a l'hora d'aplicar-lo a volums relligats, car li cal actuar per transparència, i això és gairebé impossible en les filigranes tallades pel plec del foli. Aquesta observació val també per a la fotografia. Està prohibit fotografiar els manuscrits, d'això s'ocupen els propis serveis de les biblioteques i cap disposa dels aparells necessaris per proporcionar reproduccions fotogràfiques de les marques d'aigua.

¹ Quadern que de vegades té 12 o 15 bifolis, deteriorats i fets malbé per la humitat.

Semblen preferibles els procediments radiofotogràfics, com la betagrafia.¹ Aquest procediment consisteix en fer lliscar entre els folis una font emissora de partícules β , que pot ésser una placa molt fina i tova, ideal per fer-la arribar al mateix plec. Les partícules emeses impressionarien una placa fotogràfica col·locada a l'altra banda del full i així tindrien una reproducció exacta de la filigrana.²

El sistema del calc (si no es pot usar cap dels procediments òptics) és el més fiable, s'ha de considerar que és perfecte per a treballar amb documents solts, fulls d'un arxiu, per exemple, però si s'ha de fer el calc d'un manuscrit es presenten en la pràctica uns problemes a afegir als suara descrits, perquè dissortadament els volums no sempre estan en un bon estat de conservació, més aviat es cauen a trossos, i pel que fa a les venerables relligadu-

¹ Descrits per J. Irigoien, «La datation par les filigranes du papier», en *Codicologica*, 5, p. 19-20. Sobre aquest mètode, aplicat a les filigranes d'aigua per primera vegada a la Unió Soviètica per D. P. Erastov el 1958, s'han publicat diversos articles, el primer, resumint el que publicà l'investigador rus en 1960 aparegué el 1961, J. Simmons, «The Leningrad Method of Watermark Reproduction», *Book Collector*, 10, p. 329-330 (Cif. E. Ruiz, *Manual de codicologia*, p. 246. En el col·loqui de 1972 *Les techniques de laboratoire dans l'étude des manuscrits*, J. Irigoien, J. L. Boutaine i A. Lemonnier presentaren una ponència sobre l'aplicació de la betaradiografia a l'estudi dels manuscrits, op. cit., p. 159-176.

² E. Ruiz, en el seu *Manual de codicologia*, a més d'oferir aquestes dades comenta el baix preu d'aquest procediment, ara bé, el problema és com fer-se amb un d'aquests aparells: «El problema reside a nivel de la comercialización del producto y de la legislación vigente en determinados países sobre los radicelementos artificiales.», p. 248.

res, aquestes no suporten segons quines manipulacions. En qualsevol de les nostres biblioteques agafar un volum i obrir-lo de bat a bat per tal d'introduir-hi la placa de vidre i posar-lo davant de la font de llum és una operació que faria posar els pèls de punta als bibliotecaris de la sala, perquè si bé s'obtindrien dades importants per a l'estudi dels manuscrits, no es guanyaria per a les oportunes restauracions.

Tots els mètodes de reproducció que es basin en col·locar el full contra una font de llum i treure la imatge per transparència són inútils, segons el que s'ha exposat, per a la majoria dels volums que aquí s'han estudiat.

Com que no es disposa de cap medi que sigui absolutament inocu per als manuscrits, s'ha fet una còpia d'algunes de les marques d'aigua observades; els calcs s'han fet únicament de filigranes centrades en el foli i només si les condicions del volum ho permetien.¹ deixant per a més endavant² la seva reproducció exacta.

Es donen les dimensions de les filigranes, se'n fa la descripció i

¹ Preferentment s'han fet calcs a folis sense escriptura, i sempre s'ha tingut cura d'emprar un llapis molt tou, que no pogués afectar per res el paper. Només amb el Ms. del Palau Recasens es va emprar una placa prima de vidre per obtenir un calc nítid.

² Quan, bé un centre d'estudis especialitzats, bé les biblioteques, disposin del material adient per a la recollida d'aquest tipus de dades.

si han estat recollides pels repertoris de Briquet o de Valls Surbirà, o apareixen entre les publicades per G. Orduna, es dona el seu número de referència i, si és el cas, es fa esment de la data i de l'àrea geogràfica en què estan documentades.¹ No s'omet, però, la reconstrucció del tamany de la forma, que es pot trobar en l'índex pertinent.² Gairebé tots, per no dir tots els manuscrits barcelonins han estat guillotinatats al passar pel relligador, i és impossible reconstruir exactament les mesures originals del full, tal com aquest sortí de mans del paperer.

En un principi s'havia pensat incloure totes aquestes reproduccions en un apèndix, però, com que moltes d'elles ja apareixen recollides als repertoris citats va semblar més just donar-hi la referència que els correspon, i només reproduir aquelles que no s'hi troben.

¹ També s'anotaren les distàncies que separaven els punticons entre els quals es trobava la filigrana, però no ha semblat oportú introduir-hi aquesta informació, que es reserva per al moment en el qual es pugui emprendre a fons, i de la manera més científica possible, l'estudi de les marques d'aigua.

² El tamany de la forma varia segons països i èpoques. A «La datation par les filigranes du papier», en *Codicologica*, 5, p. 13, J. Irigoien comenta: «Au XIII^e siècle, les feuilles de papier italien étaient toutes de dimensions voisines (32 x 48 cm). Dès le XIV^e siècle, il y a quatre formats, qui s'étagent entre 30 x 44 cm et 50 x 74 cm. La variété des formats croîtra au cours des siècles suivants, à mesure que la fabrication se développera dans des pays différents.» Hi havia uns formats més o menys generalitzats en el paper occidental italià, a partir del s. XIV: «imperial», «real», «medio», «rezute» i venecià. Vegeu les seves mides a E. Ruiz, op. cit., p. 61 n.

En general només es fa esment dels quaderns que formen els volums quan alguna irregularitat en la seva composició afecta l'ordre actual del llibre o a una pèrdua de folis.¹ No s'omet mai la referència a la numeració dels quaderns si aquesta és visible, indicant-ne la situació i el tipus,² pel que significa com instruccions per al relligador, qui no sempre les segueix fidelment.³ Sempre que es veuen reclams s'anoten la seva posició i les seves característiques.

Pel que fa a la lletra, com que es treballa sobre manuscrits de molt divers origen i copiats en mitja dotzena de llengües diferents, que corresponen a tradicions escripturals molt diverses, no ha semblat oportú posar-se a establir de bell nou una terminologia amb la qual «donar nom» a totes i cadascuna de les lletres. És ben sabut que els tractats de paleografia a l'ús, poques vegades consideren textos de llengües diferents, i que a cada país la terminologia paleogràfica canvia. No hi ha cap tractat de paleografia que pugui fornir-nos d'una terminologia unitària, malgrat

¹ Petrucci, op. cit, p. 88, comenta que tant l'estructura dels quaderns com la indicació sobre el tipus d'execució de la reglura és important descriure-les en els manuscrits antics: «fino a tutto il secolo XII», cas en què no ens trobarem, ja que el fons estudiat es compon de manuscrits dels segles XIV i XV.

² Alfabètica, numèrica, mixta, etc.

³ Vgeu el cas del manuscrit 116 de la Biblioteca de la Universitat.

els treballs que s'han emprés en aquest sentit.¹ Haig d'agrair aquí, molt especialment, al Prof. García Oro, de la Universitat de Santiago de Compostela, pel temps que dedicà a les meves consultes en aquest sentit.

0.3.2.2 Dades excoloses d'estudi

Fins aquí s'han presentat les dades que es consideren com les de descripció externa més importants, a recollir en cada text. Altres, no gensmenys importants, relacionades amb els estudis codicològics, s'han deixat de banda. Aquestes són les que fan referència al tipus de marcat de les caixes (punta seca o humida) al tipus de punxades (rodones, anguloses) i a la seva posició (al marge, al centre, etc.),² a una mesura de les caixes que considerés els espais entre les ratlles marcades per dibuixar-les, el

¹ Per exemple, els del *Colloque International de Paléographie*, celebrat a Paris el 1953, algunes de les propostes del qual foren acceptades per Joachim Kirchner, *Scriptura latina libraria a saeculo primo usque ad fines mediaevi*, Monachii, 1955, i *Scriptura gothica libraria*, München-Wien, 1966. Pel que fa als segles XIV-XV és també interessant l'exposició de F. Bartolini, «La nomenclatura delle scritture documentarie», en el *X Congresso internazionale di scienze storiche*, I, Firenze, 1955, p. 434-443.

² Veure els treballs de Leslie Webber Jones, «Pricking system in New York manuscripts», *Miscellanea Giovanni Mercati*, VI, Città del Vaticano, 1946, p. 80-92 i «Pricking manuscripts: the instruments and their significance», *Speculum*, 21, 1946, p. 389-403.

tanany del rengló,¹ el ductus, l'estil d'escriptura, les mesures de la reglura² i les que permeten calcular l'angle i el pes de l'escriptura, el ductus i l'estil,³ com també la composició dels quaderns, o el tipus i color de la tinta emprada.⁴ Dedicar-les-hi un interès especial ens hagués dut a redactar un formulari de treball bon divers,⁵ però tampoc no calia ignorar-les; així sempre que s'ha observat la presència de forats, o s'ha identificat el

¹ La unitat de reglura (UR) és una manera de mesurar el més fidelment possible l'amplada que correspon a una línia i s'obté dividint la longitud de la caixa -en mm- pel nombre de línies, restant-ne una si la primera és escrita. Sobre aquest concepte i els que amb ell es relacionen (com en de l'alçada mèdia de les lletres i el mòdul d'escriptura, i la manera de calcular-los; vegeu L. Gilissen, *L'expertise*, p. 21-32, especialment, i l'àmplia ressenya-comentari d'aquesta obra, publicada a *Scriptorium*, 1975, XXIX, núm. 2, per Ennio Ornato, p. 181 i 208 i ss.

² Sobre la reglura veure els treballs de J. Irigoien, «Pour une étude des centres de copie byzantins», *Scriptorium*, XII, 1958, p. 208-227, XIII, 1959, p. 177-209; L. Gilissen, «Un élément codicologique peu exploité: la réglure», *Scriptorium*, XXIII, 1969, p. 150-169, Julien Leroy, *Les types de réglure des manuscrits grecs*, Paris, 1976, i l'estudi de J. P. Gumbert sobre tècniques de pauta de manuscrits «Ruling by Rake and Board. Notes on some late medieval ruling techniques» presentat a *The Role of the Book in Medieval Culture* (Proceedings of the Oxford International Symposium 28 september - 1 october, 1982), ed. Peter Ganz, Brepols-Turnhout, 1986, p. 41-54. entre altres estudis d'interès.

³ Vegeu L. Gilissen *L'expertise*.

⁴ Vegeu entre altres l'estudi de M. Zerdoun Bat-Yehouda, *Les encres noires au Moyen Age (jusqu'en 1600)*, Paris, 1986 i els treballs de Monique de Pas: «La composition des encres noires», ponència presentada al col·loqui *Techniques de Laboratoire dans l'étude des manuscrits*, Paris, 1972, p. 119-132, i «Recherches sur les encres noires manuscrites», *La paléographie grecque et byzantine*, (col·loqui tingut a Paris el 1974), p. 55-60.

⁵ El document 3 reproduïx un model de formulari de treball emprat en les recerques codicològiques. És l'aplicat en aquests estudis pel Prof. A. A. Nascimento, qui a la Universitat de Lisboa, dirigeix els cursos d'especialització en ciències documentals del Seminari de Codicologia.

material que servi per traçar les caixes (punta seca, ploma, mina de plom o ambdues plegades), se n'ha pres nota i es fa constar en les respectives descripcions. S'omet, però en el cas de la reglura a punta seca, cap comentari relatiu al sistema de traçat,¹ ni e si està fet sobre el cantó cara o el cantó pell del pergami o del recte o verso del paper. Per a donar les mesures de les caixes s'ha adoptat el sistema que permet indicar els espais deixats com a marges laterals i la distància entre les columnes, tot i que aquests siguin poc significatius en haver estat guillotinat la majoria dels exemplars en el moment de relligar-los.²

Si ens haguessim trobat amb un fons homogeni, sembla que el millor mètode a emprar hauria estat un que considerés a fons tots els aspectes esmentats, que seguiria molt d'aprop els treballs de Gilissen. En aquest supòsit hauria aparegut una problemàtica addicional: on i com aprendre el mètode? Una possibilitat era desplaçar-se a Bèlgica i altra assajar una incerta aproximació autodidacta, seguint el que hi ha publicat. No fou possible la primera opció i la segona hagués estat massa agorçada, vistes les dificultats que plantejava recollir totes les dades que es tenien per essencials.

¹ Full a full >>>, full sí, full no >|>| o quadern a quadern.

² Vegeu el Document 4.

0.3.3 Descripció interna

Un segon grup de dades faria esment a la datació del volum i a les qüestions de descripció interna. Pel que fa a la datació, sempre que pugui haver discrepàncies es fa constar la data que figura als catàlegs i aquella que sembla ésser més aproximada; també es cita la data de creació del text, si és coneguda. Sempre que és possible es dona el lloc d'origen del manuscrit. Immediatament després es tracta la llengua. Es fa constar la o les llengües que apareixen a cada manuscrit i seguidament les dades de l'obra o de les obres: autor, títol, nom del copista i del traductor, i si el text és escrit en prosa o en vers.

En el cas de les obres en vers, s'estudia la versificació, el nombre d'estrofes, el nombre de versos per estrofa, el de síl·labes, el tipus de rima i la combinació estròfica. La manera de disposar aquestes informacions, pel que fa als cançoners, no és la mateixa per a tots els casos. Per a la descripció dels cançoners provençals s'ha seguit el criteri més usual, que és aquell que dona l'autor, l'atribució del manuscrit si n'hi ha, el primer vers, la versificació, la referència als repertoris de Pillet i de Frank,¹ completant això amb unes anotacions sobre el nombre d'estrofes copiades realment al manuscrit estudiat, o d'altres peculiaritats d'interès. Els cançoners que transmetien poemes en altres llen-

¹ I. Frank, *Répertoire métrique de la poésie des troubadours*, 2 vol., Paris, 1966.

gües han estat tractats amb aquest mateix criteri (substituint les referències a Fillet i Frank, per les dels repertoris de poesia de cançoner de Dutton, M. Frenk i Steunou-Knapp),¹ s'exceptua el cas del Ms. 116 de la Biblioteca de la Universitat, que conté obres en vers i en prosa, que ha estat descrit indicant Inc. i Exp. de cada una de les peces, a més de la resta de dades d'interès.

Era també important donar l'incipit i l'explicit dels manuscrits. Si l'obra duu pròlegs, taules o colofons, es copia també l'inici i el final d'aquests textos. Pel que fa als volums que contenen diverses obres, es dona l'inici i l'acabament de totes elles; als cançoners, però es dona el primer vers de cada poema.

També era molt interessant fer constar alguna de les lectures probatòries,² a través de les quals és possible identificar els manuscrits citats en nombrosos inventaris medievals.³ En un principi correspondrien a les primeres paraules del segon foli, i aquestes foren les úniques que es pensà de recollir inicialment, però, poden citar-se també altres fragments, com l'inici o el

¹ Abans citats.

² Vid. Ch. B. Faulhaber, «Las *dictiones probatoriae* en los catálogos medievales de bibliotecas», *El Crotalón*, I, 1984, p. 891-904, en referència als estudis fets sobre aquestes dades.

³ Es coneguda aquesta pràctica d'identificar els còdexs a través de les lectures probatòries per assegurar que, si un llibre es deixava per fer-ne una còpia, al retornar-lo, fos precisament l'original el que es retornés i no una còpia d'inferior qualitat, o bé, senzillament, per identificar-lo en un inventari de bé o en un document de venda.

final del darrer foli escrit. Faulhaber¹ assenyala la diversitat real dels fragments citats com *probatòria*;² en aquest repertori es trobaran com a probatòries les lectures recomenades per Faulhaber. Per a un manuscrit a tota plana, s'anoten f. 1r. fi / 1v. inici; 1v. fi / 2r. inici; 2v. fi / 3r. inici; -2r. inici; -2r. fi; -2v. fi / -1r. inici; per als textos a dues columnes les lectures reproduïdes són: 1r.(a) fi / 1r.(b) inici; 1r.(b) fi / 1v.(a) inici; 1v.(b) fi / 2r.(a) inici; -2r.(a); -2v.(b) fi / -1r.(a) inici; -1r.(a) fi / -1r.(b) inici; -1v.(a) inici; -1v.(a) fi / -1v.(b) inici.

0.3.3.1 Decoració dels volums

Un tercer bloc de dades considerades seria aquell que té relació amb l'ornamentació del text. Així s'esmentarà la presència de miniatures, el seu nombre, tema i la seva qualitat: anotacions sumàries que permeten fer-se una idea d'elles. No s'ha emprès l'estudi en profunditat, ja que aquest material és ara objecte d'especial atenció pels historiadors.³

¹ Art. cit.

² En un corpus de 90 documents examinats troba 69 possibilitats diferents d'identificació per *probatòria* i assenyala que la preferència per unes o altres hagi variat en el temps.

³ Ens consta que s'està preparant una tesi sobre la iconografia dels manuscrits romànics, que considera els fons de la Biblioteca de Catalunya.

També s'anoten les peculiaritats de les orles, les caplletres i els calderons. S'indica el tamany de les caplletres a través d'un índex numèric posat sobre la lletra (nombre de ratlles de l'escrit que ocupa). Una «A⁴» significarà que tenim una caplletra «A» que ocupa quatre ratlles del text; «[A]⁴» voldrà dir que el copista ha deixat en blanc un espai que hauria d'ocupar una «A» com a caplletra, de quatre ratlles d'alçada.

Dins d'aquest apartat es fa esment als altres detalls gràfics del volum, com poden ésser petits dibuixos al marge, o mans que assenyalen fragments del text, notes afegides pels lectors, etc.

0.3.4 Observacions generals

Un apartat de notes recull tots els comentaris que no troben un espai concret en els altres blocs d'informació, com la presència de notes en els marges del volum, o d'altres informacions puntuals sobre les antigues signatures, el nom dels destinataris, dels antics posseïdors, etc.

0.3.5 Referències bibliogràfiques

Tancava el formulari inicial un apartat destinat a recollir la bibliografia, dividit en tres parts: una de bibliografia sobre el

manuscrit, una sobre les edicions i una altra sobre els estudis, i una altra: «Material per a la bibliografia», on es prenia nota de les fonts bibliogràfiques consultades.

0.3.6 Disposició dels materials en el repertori

Totes les dades que s'han recollit a través d'aquest formulari s'han reorganitzat després per tal de construir el repertori que aquí es presenta. L'ordre escollit ha estat el topogràfic. Així, es trobaran les biblioteques de Barcelona ordenades alfabèticament i, dins de cada biblioteca, els manuscrits apareixeran ordenats per la seva signatura actual. Dins de cada manuscrit les obres seran descrites en el mateix ordre en què apareixen.

Acompanyen el repertori una sèrie d'estudis que han sorgit al treballar sobre còdexs poc coneguts, com també les edicions d'alguns dels textos que semblen inèdits.¹

Tanquen aquest treball dos apèndixs gràfics. En el primer s'han reproduït, el més exactament possible, les marques d'aigua que no es troben als repertoris citats, classificades alfabèticament per motius. Formen el segon apèndix les reproduccions d'almenys un full de cada manuscrit.

¹ Al menys no s'ha trobat cap referència en els repertoris consultats.

0.3.6.1 Precisions gràfiques

Les abreviatures presents als textos citats als incipits, explícits i probatòries, s'han desfet i reproduït en cursiva. Pel que fa a la nota tironiana, que representa la conjunció, s'ha transcrit segons apareixi en el text. Si no n'hi ha cap de desfeta, s'ha reproduït per una <τ>. Es regularitza l'ús de *i* llarga i *i* curta; es mantenen les grafies <v> i <u> tal i com apareixen. No s'ha fet cap altra correcció ni canvi. Per facilitar la lectura s'han desfet les amalgames amb l'ús bé d'apòstrofs, bé de punts volats i s'ha puntuat. Les lectures dubtoses vénen entre []; aquests mateixos signes quan apareixen [...] indiquen que el text és il·legible, o bé que hi ha un forat. Quan s'omet algun text per raons de brevetat s'usen els parèntesis rodons.

0.3.7 Els índexs

Acompanyen el repertori una sèrie d'índexs destinats a facilitar-ne la consulta. Gairebé totes les dades recollides poden localitzar-se a partir de les seves entrades.

Autors, copistes, posseïdors, traductors i destinataris, permeten accedir ràpidament als personatges citats. Els de títols, d'inci-

pits, d'explícits i els de les lectures probatòries ajuden a identificar un text, bé per les seves primeres paraules, bé per la menció que en faci un inventari medieval, o bé pel títol pel qual se'l coneix. Els primers versos dels poemes recollits als repertoris estan ordenats segons les diverses llengües. L'índex cronològic és, forçosament, petit i poc precís, en no disposar de datacions segures més que per a una part molt reduïda dels manuscrits.

0.3.8 Documents

Els fulls que segueixen reproduïxen els documents que s'han citat en la introducció. El primer és una traducció catalana del formulari de treball creat en un principi. El segon document correspon al qüestionari que s'ha aplicat als manuscrits. El tercer és un exemple dels que s'empren als estudis codicològics exhaustius. El quart document reproduïx un full d'un manuscrit hipotètic que serveix de mostra per a la presa de mides.

0.3.8.1 Document 1: Formulari inicial

BIBLIOTECA Signatura Folis

AUTOR TRADUCTOR

TÍTOL

.

DATA (indicar si consta en el text) / (distingir entre data de l'original i de còpia)

LLENGUA VERS O PROSA (ratlleu)

TIPUS DE VERS

INCIPIT

1r foli

2n foli

COLOFÓ O CONCLUSIÓ

.

MINIATURES sí / no Quantes? Qualitat (excel·lents, bones, regulars, dolentes)

Caplletres decorades sí/no Altres detalls

.

DATA EN EL CATÀLEG MATERIAL

BIBLIOGRAFIA I OBSERVACIONS

INVESTIGADOR

0.3.8.2 Document 2: Formulari de treball

Ciutat Data Biblioteca Signatura
 Núm. total folis Núm. folis obra Núm. columnes
 Caixes
 Forats si/no On? De quina forma?
 Quaderns (peculiaritats)
 Material Dimensions
 Estat de conservació: Text escrit - Exemplar en general
 Relligadura
 Estat de conservació
 Teixa (text)
 (característiques)
 Data: creació còpia catàleg
 Lletra

Llengua Autor Títol
 Traductor Copista
 Prosa i/o vers (Versificació)
 Incipit
 Dedicatòria
 Pròleg
 Taula
 Text
 Explicit
 Colofó
 Probatòries

f. 1r fin / 1v inici
 1v fin / 2r inici
 2v fin / 3r inici
 12r inici
 -2r fin
 -2r fin / -1v inici
 (textos a dues columnes)
 1rafin / 1rb inici
 1rb fin / 1va inici
 1vb fin / 2ra inici
 -2ra
 -2vb fin / -1ra inici
 -1ra fin / -1rb inici
 -1va inici
 -1va fin / -1rb inici

Miniatures	si / no	Quantes?	Qualitat	(dolenta, bona, excel·lent)
		Conservació		
Caplletres	Ornades	Il. luminades	i/o miniades	
Orles		Altres detalls		
Filigranes:				
Motiu				
Mides		Direcció (eix)		
Característiques				
Briquet	si/no; núm.		; procedència	; data
Valls	si/no; núm.		; procedència	; data
G. Orduna	si/no; núm.		; procedència	; data
Altres	si/no; núm.		; procedència	; data
Observacions				

1. Bibliografia sobre el manuscrit
 2. Edicions
 3. Estudis
- * Material per a la bibliografia

0.3.8.3 Document 3: Formulari d'anàlisi codicològica. Facultat de lletres de Lisboa.

ANALISE CODICOLOGICA

FICHA nº 1 / _____

CODICE _____ BIBLIOTECA _____ COTA(S) _____

PLANO DE PAGINA - medida de fòlios: h _____ x v _____

fol. _____ col. _____ Lr _____ Le _____ / _____ UR

fol. _____ col. _____ Lr _____ Le _____ / _____ UR

fol. _____ col. _____ Lr _____ Le _____ / _____ UR

fol. _____ col. _____ Lr _____ Le _____ / _____ UR

MATERIAL: pergaminho _____ sucessão P/C _____

papel: filigrana _____ vergaturas _____

CADERNO nº							
fòlios							
estrutura							
reclamo: local							
orientação							
assinatura: loc.							
piques: local							
sistema							
processo							
pautado	V						
	H						
processo							
sistema							
foliotação							
paginação							
escrita							
morfologia							
módulo							
mão							
ornamentação							
iniciais							
capitulares							
parágrafos							
bordaduras							
l. historiadas							
miniaturas							

CODICE _____ BIBLIOTECA _____ FICHA nº 2 / _____

ENCADERNAÇÃO: original _____ preservada _____ abas _____ alças _____ fechos _____
 cobertura: simples / dupla; cor _____ decorada _____ brochos _____
 planos: orig. _____ reaproveitados _____ seixas _____ canto: esquadria / bisel
 sistema de articulação. Volta / não Sigma.A _____ Sigma.B _____ Semi-sigma.1 _____ 2 _____
 nervos: nº _____ lisos _____ redondos _____ recortados _____ justapostos _____ matéria _____
 tranchefila: sistema cabeça _____ pé _____ lingueta redonda _____ recta _____

COPISTA / ILUMINADOR _____

côlofon _____

DATA certa _____ deduzida _____

TEXTO

autor _____

obra _____

incipit _____

explicit _____

anotações textuais (al.) _____

tradicionalis (: lege, mão) _____ críticas (recte, false...) _____

correções _____

ORIGEM _____

PROCEDÊNCIA _____

POSSUIDORES _____

PROBATIONES _____

CONCLUSÃO

homogeneidade / divergências _____

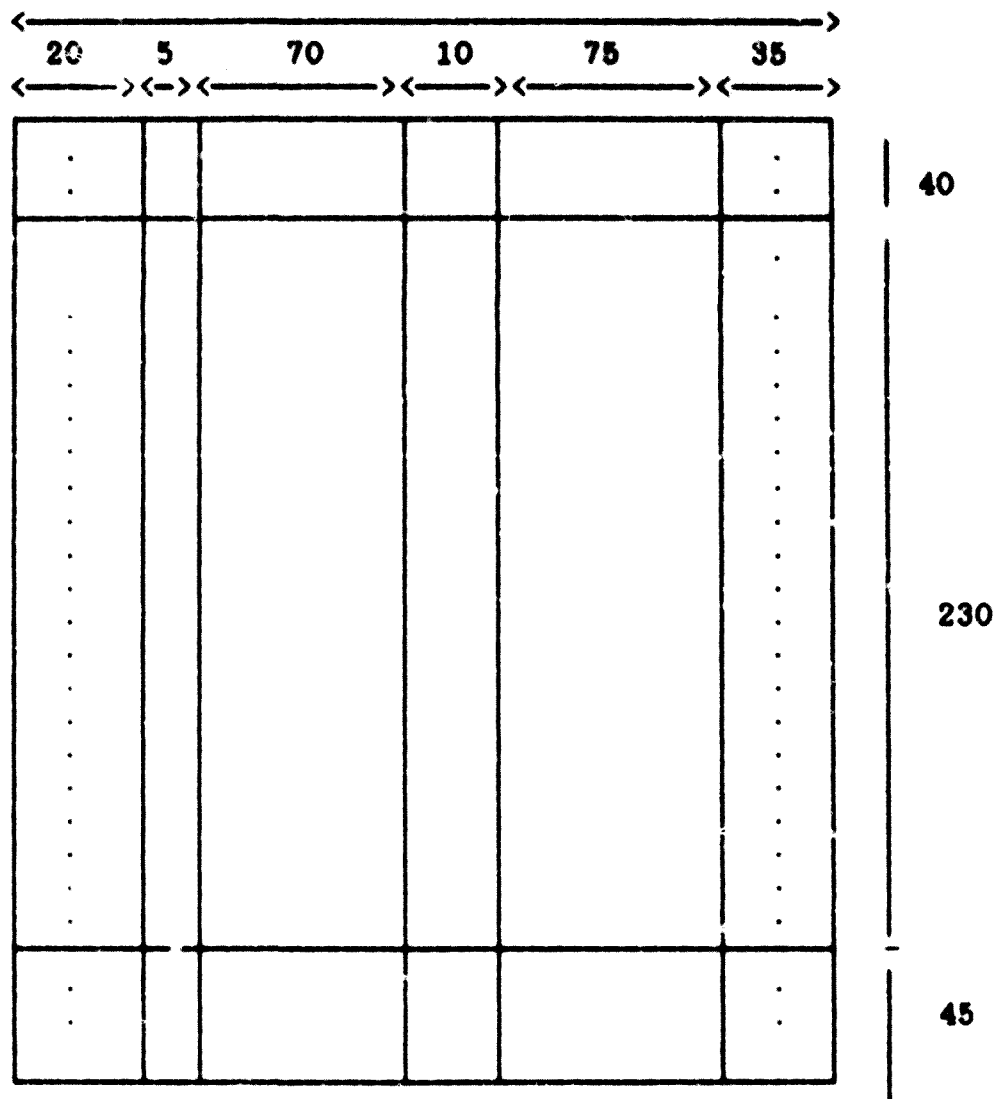
interesse: conteúdo _____

codicológico _____

uso _____

BIBLIOGRAFIA pertinente

0.3.8.4 Document 4: Presa de mesures de la reglura



Vegeu un exemple de com es donen les mesures de les caixes, en un cas hipotètic.

$$(40 + 230 + 45) \times (20.5 + 70.10.75 + 35) \text{ mm}$$

Si volguessim calcular la UR, dividirem la longitud de la caixa (= 230) pel nombre de línies menys una (cas de la primera línia escrita), per exemple posem-ne que aquí fossin 24 línies, així:

$$UR = 230 : (24 - 1) = 10$$

0.3.9 Remarques finals sobre la metodologia emprada

Com ja s'ha exposat, es començà considerant unes dades mínimes; a mida que es treballava, l'abundant bibliografia sobre el tema obligà a un replantejament seriós del qüestionari inicial. Apareixeren innumbrables problemes, alguns de molt mal resoldre, ja que exigien la consulta directa d'especialistes i, dissortadament, no hi ha massa investigadors a Espanya que s'ocupin de l'aplicació de tècniques codicològiques a l'estudi de manuscrits tardomedievals.

Aquestes tècniques s'han anat assajant a mida que avançava la tasca d'escorcoll i aquí es presenta el resultat obtingut. No pretèn ésser exhaustiu, de fet s'està ara a un nou punt de partida. S'ofereixen uns resultats que s'han d'entendre com a una eina per al treball posterior.

0.4 Fons estudiats

0.4.1 Les biblioteques de Barcelona

El primer pas va ser recórrer totes les biblioteques de la Ciutat i comprovar quines, ultra les més grans, custodiaven manuscrits en els seus dipòsits. Evidentment eren coneguts els magnífics fons conservats a la Biblioteca de Catalunya, a la de la Universitat, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Ateneu Barcelonès. Altres biblioteques, com la de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, i la del Seminari Episcopal -també dipositàries de manuscrits- podien eventualment ocupar-nos. Fons petits, però interessants eren els de la Biblioteca de l'Acadèmia de Bones Lletres i el de l'Arxiu del Palau Recasens.

Es visità cada una d'aquestes biblioteques i es procedí a consultar els seus fitxers, i les expectatives inicials es veieren confirmades.

A la Biblioteca de Catalunya almenys una quarentena de fitxes es referien a textos d'interès; a la Universitat el nombre era més petit, però almenys quatre llibres serien objecte d'estudi, i els diversos fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Ripoll, Sant Cugat, Cancelleria) aportaren nou volums d'interès. Més petit fou el

trobat en la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès (encés dos volums), o a l'Acadèmia de Bones Lletres i a l'Arxiu del Palau Requesens (un manuscrit a cada lloc).

L'escorcoll fou negatiu a la Biblioteca del Seminari Episcopal,¹ a l'Arxiu Diocesà de Barcelona,² a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona³ i a l'Arxiu d'Història de la Ciutat; aquestes biblioteques contenen manuscrits medievals en llengua catalana,⁴ però no tenen cap còdex medieval en les llengües objecte d'estudi.

Ara bé, són nombroses les biblioteques i arxius pertanyents a esglésies, ordres religioses i altres institucions dependents de l'Església. Aquests fons són generalment petits i estan formats moltes vegades per materials de tipus documental. Generalment no és senzill accedir-hi, perquè no són fons consultats normalment i tenen horaris molt restrets.⁵ Anar a comprovar un a un aquests

¹ Vegeu el catàleg publicat per Angel Fàbrega Grau, «Inventario de manuscritos de la Biblioteca arzobispal del Seminario conciliar de Barcelona», extracte de *Analecta Sacra Tarraconensis*, XXXVII, «Miscelánea de estudios dedicados a Barcelona archidiócesis», Barcelona, 1965.

² Vegeu: Sanabre, *Guia de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, 1934 i Martí Bonet i L. Niqui, *Cens de l'Arxiu Diocesà*.

³ Oliveras, «Codicum in sanctae barcinonensis ecclesiae. Segregatis asservatorum tabulae», *Scrinius*, fasc. VII, 1952, p. 6-16.

⁴ L'Arxiu de la Catedral posseeix una *Vida de Santa Margarita* que ens interessa especialment.

⁵ Un o dos dies a la setmana, una hora i mitja, pels matins, per exemple, era l'horari de l'arxiu d'una església del centre de la Ciutat.

dipòsits, malgrat ésser la millor de les solucions, no era massa factible. Sortosament s'ha publicat un repertori que recull totes les biblioteques i tots els arxius de l'Església a Espanya,¹ donant compte del tipus de fons que contenen. La consulta d'aquesta obra ha confirmat la sospita que no existien fons d'interès en les biblioteques i els arxius religiosos de Barcelona, llevat del ja esmentat del Palau Recasens, ara custodiat a la Biblioteca del Casal Borja de la Companyia de Jesús.

Per últim hem de fer esment als fons recuperats recentment que pertanyeren a la biblioteca del Convent de Santa Caterina de Barcelona. Segons explica en Salvador Misser,² aquests llibres, que jeien oblidats a les golfes de l'actual seu del Parlament de Catalunya, al bell mig del Parc de la Ciutadella, van ésser trobats pel Dr. Joan Ainaud i de Lasarte. La majoria d'ells provenen del Convent de Santa Caterina, a través del de Sant Domènec de València, altres de N. D. de Betlem, de Sant Jaume de Cardelles i uns quants de diverses ordres religioses (trinitaris descalços, franciscans, caputxins, agustins descalços i carmelites). 99 còdex que contenen unes 140 obres, moltes d'elles manuscrites, però que pertanyen als s. XVI, XVII i XVIII, i per tant no interessen en el present estudi.

¹ *Guia de los archivos y de las bibliotecas de la Iglesia en España. Vol. I Archivos. Vol II Bibliotecas - Personal.* Leon 1985.

² S. Misser, «Significativa recuperació d'uns llibres de la Biblioteca de Santa Caterina, després de cent cinquanta anys», *Revista Catalana de Teologia*, 1987, p. 217-222.

0.4.2 Els catàlegs. Estat actual de la informació

Si observem la situació de la informació sobre els fons de les biblioteques a Barcelona, haurem de repetir el que s'anotava a 0.1: els catàlegs generals són molt vells. Veiem-ho amb detall.

El catàleg de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya¹ publicat el 1959 -i que arriba fins al Ms. núm. 1805- s'ha de completar amb les lotes d'adquisició publicades al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* i més tard a l'*Anuari de les Biblioteques Populars*. Al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* sortiren publicades completes descripcions de manuscrits i s'arribà fins al núm. 159, que és l'últim descrit.² A partir d'aquesta signatura la informació disponible sobre els manuscrits ingressats es fa cada cop més breu. Per saber dels Ms. ingressats del 1959 ençà cal recórrer a les *Cròniques* publicades a l'*Anuario de la Biblioteca Central y de las Bibliotecas Populares y Especiales*, que any rera any publicaren breus llistes dels ms. entrats a la Biblioteca; llistes formades per les dades següents: signatura, títol, autor i data amb una breu menció

¹ *Guia de la Biblioteca de Cataluña*, Diputación Provincial de Barcelona, 1959.

² *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, VII, 1923-1927, pp. 339-346.

de les donacions.¹ Al *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, IX, 1961 es fa l'inventari dels fons entrats des de 1973, Ms. núms. 2246 al 2657;² i al volum X, 1962-1964, el dels núms. 2658 al 2914.³ Completen aquesta informació uns fulls dactilografats, guardats en una carpeta a la Sala de Reserva, que contenen la relació dels manuscrits ingressats al dipòsit fins a l'any 1967 (inclusiu), Ms. núms. 2658 al 3365, entrats entre 1962 i 1967. En aquestes llistes consten les dades citades, a més del nom del donant, si s'escau. Un altre mitjà de tenir informació sobre els fons de la Biblioteca de Catalunya eren els fitxers de la Sala de Reserva que de vegades, a més de les dades generals,⁴ tenien breus anotacions a llapis fetes pels bibliotecaris amb referències a estudis publicats sobre el manuscrit. Aquests fitxers foren retirats de la Sala de Reserva a mitjans de 1968 i a hores d'ara no els han retornat al seu antic lloc. Raó d'això sembla ésser que hi ha el projecte de redactar i publicar un nou catàleg de manuscrits.

¹ *Anuario*, 1957-1960 [publicat el 1964], p. 56-58, Ms. 1804-1877; 1961-1963 [1965], p. 46-47, Ms. 1804-1877; 1961-1963 [1965], p. 46-47, 1906-1950; 1964-1965 [1966], p. 47-48, Ms. 1951-1977; 1966-1967 [1968] p. 35-36, Ms. 1978-2023; 1968 [1969] p. 28-29 Ms. 2024-2044; 1969 [1970] p. 41-43, Ms. 2045-2062, p. 367-382 informació sobre el llegat de Manuel Perdigó i Cortès (Ms. 2006-2022); 1970 [1971] p. 31-34, Ms. 2063-2120; 1971 [1972] p. 39-41, Ms. 2121-2214; 1972 [1973] p. 32-34, Ms. 2215-2245.

² Pàgines 119-140.

³ Pàgines 365-375.

⁴ Autor, títol, data, nombre de folis i tamany.

El catàleg de manuscrits de la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès el redactà Massó Torrents, quan aquesta s'enriquí amb l'adquisició de la biblioteca d'en Miquel Victorià Amer. Fou publicat a la *Revista de Bibliografia Catalana*,¹ juntament amb un fitxer que té les dades més essencials sobre cada manuscrit. El catàleg de l'Ateneu presenta una descripció acurada i documentada dels materials, proporcionant a l'estudiós gairebé totes les dades que pot desitjar sobre les característiques d'un manuscrit -tret, però, de certes precisions codicològiques que seria d'interès conèixer. Problemes: és difícilment accessible a l'investigador de fora de Catalunya, per la seva data i lloc de publicació.

Pel que fa als fons de l'Arxiu del Palau Recasens, sembla que el fet de tenir un catàleg descriptiu molt complet dels seus manuscrits li donà mala sort. El 1906 el Pare Ignasi Casanovas publicà a la *Revista de Bibliografia Catalana*,² un catàleg detallat dels manuscrits de l'Arxiu. Anys després, en mig dels aldarulls de la guerra civil, desapareixeren els còdexs del Palau mentre eren transportats a un dipòsit més segur. Només tres volums es recuperaren acabada la guerra.³ L'Arxiu avui pertany a la Companyia de Jesús i a la seva Biblioteca del Casal Borja, on el custodia ara,

¹ Vol. I, 1901 p. 12-67 i II, 1902, p. 154 i ss.

² Vol. VI, 1906, p. 5-42.

³ Trobats després a un pis de Barcelona. Aquesta desaparició/aparició fa pensar més en un robatori encarregat que en la destrucció fortuïta, i per tant és possible que tornin a aparèixer més llibres d'aquest Arxiu.

hi ha dipositat un nombre important de manuscrits hebreus. A més del catàleg de referència disposa aquest centre d'un fitxer dels seus fons, accessible a la sala de lectura.

La Biblioteca de la Universitat posseeix un important catàleg en quatre volums fet per F. Miquel Rosell entre 1958 i 1961 i completat amb index generals el 1969 i el 1971 per J. Mateu Ibars en sengles articles publicats a la revista *Biblioteconomia*.¹ El catàleg conté una descripció bastant detallada dels manuscrits amb indicacions freqüents sobre la seva procedència, però en l'elaboració d'aquest treball s'han pogut comprovar mancances que afecten la descripció d'alguns còdexs. També es pot accedir al fitxer de la sala, on poden consultar-se fitxes ordenades per autors, matèries i dates, cosa que fa fàcil la consulta dels fons. Com comentàvem a l'inici, es treballa ara en catalogar i informatitzar les dades, d'un abundant fons d'impresos antics no catalogats. És important destacar que juntament amb aquests impresos s'ha relligat algun quadern manuscrit. Un cop enllestida aquesta catalogació tindrem a l'abast un nou material d'interès.

A l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona no hi ha catàleg; disposen però d'uns fulls dactilografats on hi ha la relació dels textos conservats.

¹ J. Mateu Ibars, «Los Ms. de los s. XV y XVI de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona», *Biblioteconomia*, XXVI, núm. 69-70, 1969, p. 63-141 i «Los Ms. de los s. X a XIV de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona», *Biblioteconomia*, XXVIII, núm. 73-74, 1971, p. 83-123.

Es cert que no s'han produït ingressos massius de manuscrits en els darrers anys, però en realitat són poques i molt disperses les dades que ens donen els catàlegs.

El repertori que segueix dona una informació unificada sobre els fons barcelonins, els descriu el més acuradament possible i els aplica una metodologia unitària i aplega totes les dades disperses que han estat publicades. Vol fornir els especialistes d'una guia «del que tenim avui a Barcelona», que vol ésser una petita contribució al repertori general de manuscrits de tot l'Estat.

0.5 Abreviatures emprades en la descripció dels manuscrits

- Aramon i Serra, R. «Dues cançons populars italianes en un manuscrit català quatrecentista», *Estudis Romànics*, I, 1947-1948, p. 159-188 (Aramon i Serra «Dues ...»)
- Bartsch, K. *Grundriss zur Geschichte der Provenzalischen Literatur*, (K. Bartsch, *Grundriss*)
- R. Beer, «Los manuscrits del Monastir de Santa Maria de Ripoll» [Traducció catalana del seu *Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll*, Vienna 1980, per P. Barnils], *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, V, 1909, p. 230-330 (R. Beer, *Manuscrits de Ripoll*)
- Bohigas, P. *Lirica trobadoresca del segle XV. Joan Basset i altres poetes inèdits del Cançoner Vega-Aguiló*. (Bohigas, *Lirica trobadoresca*)
- Bohigas, P. «El cançoner català Vega-Aguiló», en *Homenaje a la memoria de D. Antonio Rodríguez-Moñino (1910-1970)* Madrid, 1970, p. 115-138. (Bohigas, «El cançoner ...»)
- Bossuat, R. *Manuel bibliographique de la littérature française du Moyen Age*, (R. Bossuat, *Manuel*)
- Boutière, Jean - A. H. Schutz - I. M. Cluzel, *Biographies des troubadours. Textes provençaux des XIII^e et XIV^e siècles*.

(Edition refondue par ...) (Boutière)

Briquet, C. M. *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier. (De leur apparition vers 1282 jusqu'au 1600)*

(Briquet, *Les filigranes*)¹ (Briquet)²

Brunel, C. *Bibliographie des manuscrits littéraires en ancien provençal*, (Brunel, *Bibliographie*)

Carboni, F. *Incipitario della lirica italiana dei secoli XIII-XIV*, 2 vol., (F. Carboni, *Incipitario XIII-XIV*)

Carboni, F. *Incipitario della lirica italiana dei secoli XV-XX*, 3 vol., (F. Carboni, *Incipitario XV-XIX*)

Cátedra, P. M. *Poemas castellanos de cancioneros bilingües*, (Cátedra, *Poemas castellanos*)

Cerverí. *Obras completas del trovador Cerverí de Girona* (Ed. M. de Riquer) (Riquer)

Cerverí de Girona. Lirica, (2 vol.) (Ed. Coromines amb la col·laboració de B. S. Fitzpatrick) (Coromines)

Concheff, B. J. *Bibliography of Old Catalan Texts*, (BOOCT).

Dutton, B. *Catálogo-índice de la poesía cancioneril del siglo XV* (B. Dutton, *Catálogo-índice*)

Faulhaber, Charles B. *Bibliography of Old Spanish Texts*, Madison, 1984, 3a. ed., p. 323-333 (BOOST3)

Favati, G. *Le biografie trovadoriche, testi provenzali dei secc. XIII e XIV. Edizione critica a cura di ...* (Favati)

¹ A les notes a peu de plana.

² En les descripcions dels Ms. en parlar de les filigranes la citació se simplifica i es troba únicament 'Briquet'.

- Frenk, M. *Corpus de la antigua lírica popular hispánica (siglos XV al XVII)*. (M. Frenk, *Corpus*)
- Gallardo, J. B. *Ensayo de una biblioteca española de libros raros y curiosos*. (Gallardo, *Ensayo*)
- García Villada, Z. *Bibliotheca Patrum Latinorum Hispaniensis. II Band. Nach den Aufzeichnungen Rudolf Beers bearbeitet und herausgegeben von* (Z. García Villada, *Bibliotheca Patrum*)
- Gilissen, L. *L'expertise des écritures médiévales. Recherche d'une méthode avec application à un manuscrit du XIe siècle: le Lectionnaire de Lobbes, codex Bruxellensis, 18018*. (L. Gilissen, *L'expertise*)
- Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters*, (GRLMA)
- Jeanroy, A. *Bibliographie sommaire des chansonniers provençaux (manuscripts et éditions)*. (Jeanroy, *Bibliographie*)
- Långfors, A. *Les incipits des poèmes français antérieurs au XVI siècle. Répertoire bibliographique*. (A. Långfors, *Les incipits*)
- Massó i Torrents, J. «Bibliografía dels antics poetes catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V, 1913-1914, (Massó, «Bibliografia»)
- Massó Torrents, J. «La cançó provençal en la literatura catalana», *Miscel·lània Prat de la Riba*, 1923, p. 346-366, (Massó Torrents, «La cançó provençal...»)
- Massó Torrents, J. *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, format per ...* (Massó Torrents, *Catàleg Ateneu*)
- Massó i Torrents, J. *Repertori de la antiga literatura catalana. I*

La poesia, I, (Massó, Repertori)

Massó Torrents J. i J. Rubió i Balaguer, «Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 1914 - (Catàleg)³

Menéndez y Pelayo, M. *Biblioteca latino-clásica de traductores* (Menéndez y Pelayo, *Biblioteca lat-cat.*)

Menéndez y Pelayo. M. *Biblioteca traductores españoles* (Menéndez y Pelayo, *Biblioteca trad.*)

Miquel Rosell, F. «Catàleg dels llibres manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Sant Cugat del Vallès existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 8, 1928-1932, p. 143-240, (F. Miquel «Catàleg»)

F. Miquel Rosell, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona* (*Inventario*)

Morpurgo, S. *Supplemento con gli indici generali dei capoversi*, (S. Morpurgo, *Supplemento*)

Moxó i de Francolí, Benito de. *Memorias históricas del Real Monasterio de San Cucufate del Vallés ...*, (Moxó, *Memorias*)

Pagès, A. *La poésie française en Catalogne du XIII^e siècle a la fin du XV^e*. (A. Pagès, *La poésie française en Catalogne*)

Pedrell, Felip. *Catàlech de la Biblioteca Musical de la Diputació de Barcelona ab notes històriques, biogràfiques y crítiques, transcripcions en notació moderna dels principals motius musicals y facsimil dels documents més importants para la bibliografia espanyola*. 2 vol. Barcelona, 1909, (Pedrell,

³ Només a les citacions de poemes.

Catalach)

- Petrucci, A. *La descrizione del manoscritto. Storia, problemi, modelli* (A. Petrucci, *La descrizione*)
- Piccard, *Die Ochsenkopf-wasserzeichen I Teil. Find Buch II, 1*, (Piccard, *Die Och.*, I Teil. I)
- Pillet, A. i H. Carstens, *Bibliographie der Troubadours*, (Pillet-Carstens, *Bibliographie*)^a (Pillet)^b
- Poesia catalana del s. XIV. Edició i estudi del Cançoneret de Ripoll*, Lola Badia, (Lola Badia, *Edició Cançoneret de Ripoll*)
- [Raimon Vidal] *The Razos de Trobar of Raimon Vidal and Associated Texts* (Ed. J. H. Marshall), (Marshall, ed.)
- Riquer, M. de, *Història de la literatura catalana*, (Riquer, *Història*)
- Riquer, M. de, *Los trovadores* (Riquer, *Tr.*)^a
- Rubió, J. «Del manuscrit 129 de Ripoll», *Revista de Bibliografia Catalana*, VII, 1905, p. 301-321, (Rubió, J. «Del manuscrit 129 de Ripoll»)
- Sanvisenti, B. *I primi influssi di Dante, dal Petrarca e dal Boccaccio sulla letteratura spagnola*, (Sanvisenti, *I primi influssi*)
- Schiff, M. *La bibliothèque du marquis de Santillana* (Schiff, *La bibliothèque...*)

^a A les notes a peu de plana.

^b En les citacions dels poemes provençals, la citació se simplifica i es troba únicament 'Pillet'.

^c Només a les citacions de poemes.

- Simón Díaz, J. *Bibliografía de la literatura hispánica* (Simón Díaz, *Bibliografía*)
- Sinclair, K. V. *French devotional texts of the Middle Ages. A bibliographical manuscript Guide*, (Sinclair, *French devotional texts*)
- Solá-Solé, José M. «Una composición bilingüe hispano-árabe en un cancionero catalán del s. XV», *Hispanic Review*, 40, 1972, p. 386-389 (Solá-Solé «Una...»)
- Soret, J. *Répertoire d'incipit des prières en ancien français*, (J. Soret, *Répertoire*)
- Steunou J. i Lothar Knapp, *Bibliografía de los cancioneros castellanos del siglo XV y repertorio de sus géneros poéticos*, (Steunou-Knapp, *Bibliografía*)
- Tenneroni, A. *Inizi di antiche poesie italiane religiose e morali*, (A. Tenneroni, *Inizi*)
- Ugolini, F. A. «Il canzoniere inedito di Cerverí di Girona», *Reale Accademia Nazionale dei Lincei. «Memorie»*, serie VI, V, fasc.V, 1936. (Ugolini)
- Valls i Subirà, O. *Paper and Watermarks in Catalonia* (Valls, *Paper and Watermarks*)⁷ (Valls)⁸
- Valls i Taberner, «El cançoner del s. XV de l'Ateneu Barcelonès», (tirada a part del *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, I, 1915) (Valls i Taberner)

⁷ En les notes a peu de pàgina.

⁸ En la descripció dels Ms. es simplifica la citació, i només apareix 'Valls'.

- Villanueva, J. *Viaje literario a las iglesias de España* (Villanueva, *Viaje*)
- Wittlin, Curt J. «Les manuscrits dits 'del papa Luna' dans deux inventaires de la Bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz a Teruel», *Estudis Romànics*, XI, 1962, p. 11-32 (Wittlin, «Les Ms. dits 'del Papa Luna'»)
- Zambrini, F. *Le opere volgari a stampa dei secoli XIII e XIV*, (F. Zambrini, *Le opere volgari*)
- Zufferey, F. *Bibliographie des poètes provençaux des XIV^e et XV^e siècles*, (F. Zufferey, *Bibliographie*)
- Zufferey, F. *Recherches linguistiques sur les chansonniers provençaux*, (Zufferey, *Recherches*)

PART 7. Repertori

1. REAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA

¶1 Raimon Vidal de Besalú, *Judici d'amors*

Uns quants folis dactilografats, continguts en una carpeta, formen el catàleg de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona que la bibliotecària, amablement, fa a mans de l'investigador que ho sol·licita. Només una obra pot atreure la nostra atenció, el pergami que ens ha conservat un fragment del *Judici d'amors* de Raimon Vidal, text conegut des de fa molt de temps, que ja apareix al repertori de Brunel i que fou editat pel seu antic posseïdor E. Moliné i Brasés,¹ membre de l'Acadèmia.

Aquest manuscrit es va trobar en les cobertes d'un llibre de poca importància procedent de Mallorca.² El text, tot i presentar els efectes d'haver ésser emprat en una relligadura, està en bon estat i la seva lectura no presenta gaires dificultats.

El fragment va ésser donat pel seu editor E. Moliné a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i passà a enriquir el fons de la seva biblioteca, on no té cap signatura determinada, conservant-se

¹ Al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI, 1911-1912, p. 454-468.

² De la mateixa manera que el fragment de la versió catalana del *Forum Iudicum* que avui es conserva a la Biblioteca de Catalunya, trobat també servint de reforç a un llibre.

dins d'una carpeta.

L'edició de Moliné fou rebuda amb certes crítiques.¹ En un segon article,² Moliné reproduí l'edició crítica de M. Cornicelius,³ pel que fa als fragments conservats al manuscrit, alhora que aprofità per defensar-se de les acusacions d'edició desacurada i publicà unes poques correccions al text editat. En confrontar ambdues versions s'observa que el fragment de Barcelona interpola 156 versos que no apareixen en cap de les variants anotades per Cornicelius.

No he trobat cap edició moderna del text, però tinc notícia que un professor d'una universitat belga s'ha interessat pel nostre manuscrit, potser per fer-ne una nova edició crítica que de segur seria ben rebuda pels romanistes.

Un dels aspectes d'interès de l'obra de Raimon Vidal és la seva referència continuada a poemes de trobadors, tot intercalant

¹ J. Massó i Torrents, a «La cançó provençal en la literatura catalana», *Miscel·lània Prat de la Riba*, I, p. 346, tot referint-se al fragment editat per Moliné comenta: «La inclusió Moliné, és un xic més complicada per ésser extensa i perquè l'edició d'aquest fragment no és ben feta i acurada de bon tros com la d'en Rajna».

² *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VII, 1913-1914, p. 137-140.

³ Raimon Vidal de Besalú, *Só fo e'l temps c'om era iays. Novela von Raimon Vidal nach den vier bisher gefundenen Handschriften zum ersten Mal herausgegeben. Inaugural Dissertation.* Max Cornicelius (ed.), 1880.

fragments dins la seva narració. Massó Torrents¹ va estudiar aquestes citacions i va identificar els poemes als quals pertanyen. Tot i que no sigui aportar cap dada nova, per tal de reunir el màxim d'informació coneguda, al final de la descripció del manuscrit es trobaran aquestes citacions, amb menció d'autor, primer vers, estructura estròfica i referència que els corresponen dins els repertoris generals de poesia provençal.

* * *

Ms. 1

Descripció:

Pergami. Folis totals: 2 (1 foli de 430 x 400 mm que plegat ofereix 4 cares d'escriptura). Dimensions 215 x 200 mm; 2 col., caixes: 163 x 65 mm (tallat pel capdamunt del foli).

Enquadernació: Fulls solts, sense relligadura.

Ornamentació: Caplletres de dos renglons d'alçada, en vermell i blau, amb rasgats en lila. Calderons en vermell i b'au.

Conservació: Bona, però la humitat i algun forat dificulten la lectura.

Data: catàleg s. XIV 1/2

¹ Op. cit. p. 363-365.

Antics possessors: Moliné i Brasés, E.

Folis obra: 1r-4v

Autor: Raimon Vidal de Besalú

Títol: [Judici d'Amor]

Llengua: Provençal

Copista: copiat a país català

Data creació: XIII 2/2

Data catàleg: XIV 1/2

Versificació: pariatz octosil·làbics

Inoipit

Text: 1r. (a) la donna failhe se es vers; 1r.(b) Als savis
per so car amors; 2r. (a) Y talmen deu hom; 2r.(b) Auiatz d'en
Perol

Explicit: 2v. (b) Qe vos a dich vertat con es ; Ni con si maestat
iuiatz

Notes: El fragment, procedent d'una relligadura, va ser trobat a Mallorca. Els folis van ser tallats per dalt pel relligador, de manera que no ens queden restes dels marges superiors ni de la numeració antiga. El text consta dels vv. 1285-1316, 1322-1346 i 1354-1385 de l'edició de Cornicelius amb moltes variants i interpolacions. És interessant perquè intercala nombroses citacions de trobadors, que ja va assenyalar Massó Torrents.

BIBLIOGRAFIA

1 BIBLIOGRAFIA SOBRE EL MANUSCRIT

1.2 Repertoris bibliogràfics

Brunel, *Bibliographie*, 34

Massó, «La cançó provençal...», p. 348-365

Massó, *Repertori*, Ms. a2, T. I, p. 26

Riquer, *Història*, I, p. 115-116

2 EDICIONS

2.1 Del manuscrit

E. Moliné, «Textes catalans-provençals dels segles XIII-XIV», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VII, 1913-1914, p. 137-140

E. Moliné, «Textes catalans-provençals dels segles XIII-XIV», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VI, 1911-1912, p. 461-469

2.2 De l'obra (fetes sobre altres manuscrits)

Raimon Vidal de Besalu, *So fo e'l temps c'on era iays. Novela von Raimon Vidal nach den vier bisher gefundenen Handschriften zum ersten Mal herausgegeben. Inaugural Dissertation.* (Ed. Max Cornicelius), Berlin, 1888

Rajna, P. *Studi di Filologia Romanza*, V, 1891, p. 1-64

3 ESTUDIS

3.1 Sobre el manuscrit

Riquer, *Història*, I, p. 115-116

3.2 Sobre l'obra

Riquer, *Història*, I, p. 115-116

* * *

Citacions de Trobadors al Judici d'amors

0.1

1r (a) vv. 13-16.

... *Impero qui tot sellis ages*

Autor: *Gaulcem Faidit*.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: *abbcodidaa*; 7
7 7 3 7'3'3 7 4 7 7; 6 d 10.

Bibliografia: *Pillet* 167, 43; *Frank* 663: 1; *Massó Torrents*, «*La cançó provençal ...*», 40, p. 362

Notes: Fragment de «*No m'alegra chans ne crits*», cobla quarta, 4 darrers versos.

0.2

1r (b) vv. 5-12.

... *Qe en amor a mantas leis*

Autor: *Raimon de Miravall*.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: *ababcodd*; 7 7
7 7 7 7 8 8; 6 u 8, 2-4.

Bibliografia: *Pillet* 406, 8; *Frank* 362: 100; *Massó Torrents*, «*La cançó provençal ...*», 41, p. 362

Notes: Tercera cobla de «*Ar'ab la forsa de freis*».

0.3

lv (a) v. 19-22.

... E sell qe man[ten] faiditz

Autor: Bertran de Born.

Llengua: Provençal. Gènere: sirventés-cançó. Versificació:
 abbaadadeff; 7 7 7 7 7'7 7 7 7 7; 8 u 11, 2-4.

Bibliografia: Pillet 80, 38; Frank 610: 1; Massó Torrents, «La
 cançó provençal ...», 42, p. 362

Notes: Fragment de «S'abrils e folhas e flors», vv. 18-22.

0.4

2r (a) vv. 7-15.

... E si eu per so fu forsats ni mespres

Autor: Perdigon. Atribució: Folquetz

Llengua: Provençal. Gènere: cançó.

Bibliografia: Massó Torrents, «La cançó provençal ...», 43, p. 363

Notes: Fragment d'un poema de Perdigo atribuït a Folquet, v. 19-27
 de la n. XXVI de l'edició de Stronski, *Folquet de Marseille...* p.
 103.

0.5

12r(a) v. 26-27.

... Que sell remain en mala sospeios

Autor: Folquet de Marselha.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: abbaoddc; 10

10 10 10 10'10 10 10'; 5 u 6, 2-4.

Bibliografia: Pillet 155, 16; Frank 624: 20; Massó Torrents, «La cançó provençal ...», 44, p. 363

Notes: Fragment de «Per Dieu, amors, ben sabets verament», vv. 15-16 del n. XII de l'edició de Stronski abans citada, p. 57.

0.6

2r(b) v. 3-5.

... Ieu sai d'amor lo mihor sen

Autor: Peirol.

Llengua: Provençal. **Gènere:** cançó. **Versificació:** abacodd;
10'10'10'10 10 10 10; 6 u 7, 2-3.

Bibliografia: Pillet 366, 1; Frank 447: 2; Massó Torrents, «La cançó provençal ...», 45, p. 363

Notes: Darrers versos de la cobla IV de «Ab gran joi mou maintas vetz e comensa».

0.7

2r(b) v. 16-24.

... Car ja li pros e.l temps que n'es passatz

Autor: Guillem de Montanhagol.

Llengua: Provençal. **Gènere:** cançó. **Versificació:** ababbccbb; 10
10 10 10 10 10'10'10 10; 6 u 9, 1-5.

Bibliografia: Pillet 225, 10; Frank 326: 6; Massó Torrents, «La cançó provençal ...», 46, p. 364

Notes: Fragment de «Nulhs om no val ni deu esser presatz» vv.

37-45.

0.8

2v(a) v. 10-19.

... D'on die qu'és folhors

Autor: Caucela Faidity.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: aaababccbcc;
5 6 6 6'5 6'5 8 6'5 6 8; 6 s 12, 1-8.

Bibliografia: Pillet 167, 18; Frank 60: 1

Massó Torrents, «La cançó provençal ...», 47, p. 364

Notes: Fragment de la cobla III de «De faire chanso...».

0.9

2v(a) vv. 26-33.

... Una res m'a alheujat

Autor: Cadenet.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: atabccddeoff;
7 7 7 7 7 7 7 7 7'7'10 10; 5 u 12, 2-4.

Bibliografia: Pillet 106, 22; Frank 392: 8; Massó Torrents, «La
cançó provençal ...», 48, p. 364-365

Notes: Fragment de la cobla III de «S'eu pogues ma voluntat».

0.10

2v(b) vv. 15-23.

... Heu sui folh e car j'entén

Autor: Gausbert de Poicibot.

Llengua: Provençal. Gènere: cançó. Versificació: aaabbaabbcc;
7 5 7 5 7 5 7 7 5 5 7 7; 5 u 12, 1-7.

Bibliografia: Pillet 173, 7; Frank 65: 1; Massó Torrents, «La
cançó provençal ...», 49, p. 365

Notes: Fragment de la cobla III de «Oimais de vos aten».

2. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (Fons de Sant Cugat i de Ripoll)

§2 [Lleis d'amors]

Segons Anglade,¹ tenim aquí una còpia en «prose catalanisée» de les Lleis d'amor. Aquest text té el seu origen en el desig de disposar d'un codi de lleis gramaticals que servis per jutjar millor les poesies presentades a les Justes de Tolosa i es pensa que el nostre manuscrit és una còpia que el Consistori barcelonès féu fer amb la mateixa finalitat.

Riquer² dona com a característica més rellevant de la primera versió el fet que mostri «una decidida tendència a mantenir la puresa de la llengua clàssica, i d'acord amb aquesta finalitat, els trobadors són considerats autoritats lingüístiques». Zufferey, que s'ha ocupat de la poesia provençal tardana,³ assenyala que aquest manuscrit -que sigla X⁴- depèn del Ms. X de Toulouse,⁵ presenta el text lleugerament abreujat, però conserva textos esborrats i

¹ Molinier, Guilhem. *Les Flors del Gay Saber*. (Ed.) Josep Anglade, *Membres de l'Institut d'estudis catalans. Secció Filològica*, 1/2, 1926, p. 35.

² Riquer, *Història*, I, p. 521.

³ F. Zufferey, *Bibliographie*, p. xxxiii-xxxiv.

⁴ Massó, *Repertori*, p. 259 el sigla α, Salvat a en *Mélanges Boutière*, I, p. 507 i Anglade Ba en *Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France*, 45, 1915-1917, p. 237-238, Cif. Zufferey, *Bibliographie*, p. xxxvii.

⁵ Archives de l'Académie des Jeux Floraux (5G0.007).

reemplacats a X, i d'aquí el seu interès.

Sobre el manuscrit destacarem la nota enganxada al tercer full de guardes modernes, adreçada al P. Caresmar i que es reproduïx en l'apèndix de textos. En aquest escrit es diu que la llengua del text és el català.

Abans d'iniciar la descripció assenyalarem que existeix una còpia d'aquest manuscrit feta per J. Tastú en 1837 (Bibl. Mazarine, París, MS. núm. 4526).¹

Ms. 13 Sant Cugat

Descripció:

Paper amb filigranes: 1.) Bou amb ales i nimb, té un llibre entre les potes, eix vertical, 60 x 57 mm, f. 63. Briquet no dona cap de semblant, però per la forma de les banyes, del nimb i de les ales pot relacionar-se amb aquelles que descriu proposant-ne un origen italià. 2.) Carro. Aquesta és la filigrana que Tastú descriu com «una sorte de trépied supportant vers le milieu des roues, et au-dessus deux fois deux branches de candelabre».² Eix vertical, 45 x 20 mm, Briquet núm. 3540, documentada a: Pistoia, 1470. 3.) Torre amb una finestra, eix vertical, 70 x 25 mm, f.

¹ Vegeu l'edició de les *Lleys d'Amors* d'Anglade ja citada, vol. IV, p. 136 i ss. i el treball que publicà el mateix J. Anglade als *Annales du Midi*, 33-34, 1921-1922, p. 169-171, «La copie des *Lays d'Amors* (ms. de Barcelone) par J. Tastú».

² Vegeu G. Molinier, *Lays d'amors* (ed. J. Anglade), vol IV, p. 136n.

121, semblant a Briquet 15865, però amb els merlets rodons, no angulosos, documentada a Prato, 1427; Pistoia, 1430 i Fabriano, 1430; origen italià.

Folis totals: 151, als de la taula hi ha una numeració antiga en xifres àrabigues en el marge inferior dret; la numeració moderna, a llapis, feta en el marge superior dret, comença en el primer foli del text.¹ Els folis VIv-Xv estan en blanc. Dimensions 347 x 280 mm; 2 col., caixes: [35 + 252 + 60] x [45 + 65.30.65 (130) + 55] mm (f. 2r.), 40 línies per pàgina. Les caixes de la taula no coincideixen exactament amb les del text i dins del volum també s'observen algunes petites variacions² entre 175/150 x 233/252 mm. Primera línia escrita; reglura a ploma, el traç vertical sembla fet amb mina de plom, mentre que el traç horitzontal sembla fet amb ploma.³ Al marge inferior dret, hi ha restes de la numeració dels quaderns (f. 13 = vi, 14 = b2, 15 = b3, 16 = b4, 17 = b5, 18 = b6 ...) senions generalment. Al mig del primer quinió una tira de pergami plegada, molt prima, reforça la costura. Reclam horitzontal, en el marge inferior dret, sota la segona columna, que

¹ Es donen les probatòries de la taula i del text.

² Vegeu les mesures preses a diversos folis:

IIr.	[47 + 233 + 67] x [45 + 60.20.70 (150) + 55]	mm 44 línies
1r.	[47 + 233 + 67] x [35 + 75.25.70 (170) + 55]	mm 40 línies
2r.	[47 + 233 + 67] x [47 + 70.25.70 (175) + 50]	mm 40 línies
20r.	[35 + 257 + 55] x [45 + 65.30.70 (165) + 50]	mm 45 línies
40r.	[36 + 252 + 57] x [45 + 70.25.65 (160) + 55]	mm 44 línies

³ Al f. 36r. es veuen molt bé les ratlles tirades a ploma, però al marge dret es veuen unes ratlles traçades a mina de plom, que no coincideixen exactament amb les horitzontals del text.

no es veu a tots els quaderns.

Enquadernació: en pell, bastant bona, amb les inicials del monestir. A la teixa: «LAS LLE : DE : [...] TOR[S]», daurat sobre marró.

Ornamentació: Caplletres finament dibuixades en vermell i blau amb rasgats en lila. Calderons en vermell i blau; títols en vermell.

Conservació:

Del text: bona, però afectat per humitats i reactius químics.¹

Del volum: té els marges inferiors trencats.

Data: còpia s. XIV catàleg s. XIV ex.

Antics posseïdors: Consistori de Barcelona?

Folis obra: I-Vv + VI-X (en blanc) + 1-141v.

Autor: Guilhem Molinier

Títol: Leys d'Amors

Llengua: Provençal

Copista: Copiat a Catalunya

Data creació: 1328-1337 **Data còpia:** s. XIV

Data catàleg: s. XIV ex.

Prosa i Vers

¹ Vegeu G. Molinier edició citada, vol. IV, p. 136 nota.

Inciòpit

Taula: Ir.(a) Assi comensan las leys d'amors ; la primera causa perque; Ir.(a)-Ir.(b) no fan dip[tongues] ; Dels diptonges que son trobat; Ir.(b)-Iv.(a) et en -or ; De .t. o .g. denan ges o ge; Iv.(b)-Iir.(a) [dels rims singulars] ; de rims capcaudatz; Vv.(a) e p^rimerament de quaysi pedas. ; Deo *gracias*

Text: Ir.(a) Ayssi comensan las leys d'amors. T^res causas ; son neccessarias tots temps ; en far obra; Ir.(a)-Ir.(b) pat et [p]ers ; la segona causa. E^t encaras per altra razo; Ir.(b)-Iv.(a) gaya sciensa de tro;bar e maiormen; Iv.(b)--2r.(a) generals las quals ; no son d'esta sciencia; 2r.(b) tals dictatz deu hom far.^a

Explicit: 140r.(a) letras per orde; 140r.(b) bona botona brotona bayona; 140v.(b)-141r.(a) dels penedens perd[on] ; flors de puritat; 141r.(a)-141r.(b) e val aytan ses a ; coma ab aqueles; 141v.(a) flors de puritat e querentia bona; 141v.(b)-141v.(a) no fa re ab ornat. ; De pedas vist havem; 141v.(a) [fi] dels quals havem tractat lassus. ; Deo *gracias*.

Notes: Als marges de la taula hi ha unes notes antigues, que fan referència a les parts del llibre, p.e. f. 2r.(a) «ii part», f.

^a Com el text podria citar-se tant pel començament de la taula (folis I-V) o pel del text, es donen les probatòries en ambdós casos.

5v.(a) «vi part». Amb llapis, modernament, s'han anotat els números dels folis que corresponen a la numeració moderna, i que faciliten trobar alguns apartats, com p.e. l'inici de les parts. f. 2v.(b) «iii part» «38». Al llarg del text hi ha també notes que corregeixen paraules i també algunes mans que assenyalen fragments f. 51r.

BIBLIOGRAFIA

1 BIBLIOGRAFIA SOBRE EL MANUSCRIT

1.1 Catàlegs de la Biblioteca

F. Miquel Rosell, «Catàleg dels llibres manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Sant Cugat del Vallès existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 8, 1928-1932, p. 31-32

1.2 Repertoris bibliogràfics

Brunel, *Bibliographie*, núm. 33, p. 11

BOOCT, p. 110, núms. 1148-1150

Massó, «Bibliografia» p. 259

Massó, *Repertori*, p. 75

Riquer, *Història*, I, 521-523

Zufferey, *Bibliographie*, p. xxxv-xxxix

1.3 Altres manuscrits que contenen l'obra

Massó, *Repertori*, p. 75 ss.

Zufferey, *Bibliographie*, p. xxxvi i xxxix

2 EDICIONS

2.2 De l'obra (fetes sobre altres manuscrits)

Molinier, Guilhem, *Les Flors del Gay Saber*. (Ed.) Josep Anglade, *Memòries de l'Institut d'estudis catalans. Secció Filològica*, 1/2, 1926, p. 33-121

3 ESTUDIS

3.1 Sobre el manuscrit

Riquer, *Història*, I, 521-523

3.2 Sobre l'obra

Massó, «Bibliografia», p. 259

Massó, *Repertori*, p. 75

Milà, *De los trovadores en España*, p. 447

Moxó i de Francolí, Benito de. *Memorias históricas del Real Monasterio de San Cucufate del Vallés ...*, p. 14

Riquer, *Història*, I, 521-523